Qrıts`ə mez

DƏRSİNƏ KİTAB

3

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hərbə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştaqdır!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV

AZƏRBƏYCAN XALQCİ ÜMUMMİLLİ LİDER

ŞİXBABA MEHDİYEV
ŞAHİN ALLAHYAROV
RƏVANƏ ŞAHVƏLƏDOVA

Ümumtəhsil məktəbər ***3(şib)-kəh'ə*** *sinfəc*

QRITS'Ə MEZ

dərsınə kitab

© "Təhsil" Nəşriyyat Poliqrafiya MMC

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@tahsilnp.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCƏT

I BÖLMƏ

1. Ud, zıni 8
2. Je kilfət 10
3. Silə bağban 14
4. Suftəkəh'ə pillə 18
5. Vicdan 22

II BÖLMƏ

1. H'aq'ıl nə fərasət 28
2. TS'ə hancəri yaranmiş x'idu? 32
3. Qabʤızı maşın 36
4. İnternet kəşf dəx'əcənim... 40
5. Çiyəc 44

III BÖLMƏ

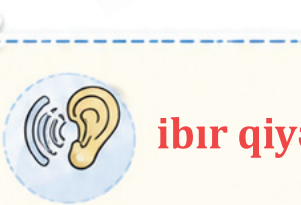
1. Təsvir xarakterləh'ə inşa çiyəc 50
2. Bəy dərs..... 54
3. Hancəri uxac lazımi 60
4. Dialoqər 64
5. Lıf nə ʤız..... 68

IV bölmə

1. Təbiətcə rəngib.....74
2. Yeçil dar.....78
3. Aytac ğələt.....82
4. Bağban dələ.....86
5. Plastikci ts'ih'ibekir şi dix'is şerə?.....94

ibır qiyəc

uxəc

gof vərıc

çiyəc

I BÖLMƏ

Ud, zını

1. Ud, zını
2. Je kilfət
3. Silə bağban
4. Suftəkəh'ə pillə
5. Vicdan

1 UD, ZINİ(Ü)

Zəs ves zə
Ĥəqqınə uxus
ikəci.

Zəh'ar 8 sən
x'iyəh'ə.

Zə tır Şəmsi.
Zə soyad Qerəz.

3-kəh'ə sinifci
şagirdüzın. Zın
dərsim ğalə uxri.

Kilfətci 3-kəh'ə
övladü zın.

Zəs ikə kar
konstruktorbe q'on
müxtəlif fiqurbi dix'əci.

Zox dustri porəyib.
Əndəq'on sıntə
mısxərə vərıc porə
ikəci zəs.

Zın nöğə, zərəfət
viyi səb rişü. Sətke
yasarvəl yəh'ə.
Dərsiməs sə silə ğalə
məşğul x'iyənə zın,
nəticər lap ğalə şerə.

Dustri! Vin xo ve Ĥəqqınə inşa çiyəy nə yıldaşərıs təqdim yerəy.

PLAN

1. Ugug təqdim vərıc
2. Zın kilfətcə
3. Zə yaş
4. Je sinif
5. Zə dustri
6. Zə ğalə cəhətər
7. Zə pisə cəhətər

TƏLİMAT

1. Məlumatər k'ot'əy təqdim vərəy.
2. Ve fikir sadə cümlarq'on vətxoy.
3. Cümlar düzcə ifadə yərəy.
4. Ç'elib düzgün çitxoy.

İnşa çiyis q'əli:

1. Plan əsascə ve Ĥəqqınə çitxoy.
2. Məlumatər düz çitxoy.
3. Ğalə nə pisə cəhətər çisıncis obyektiv səbkəy.

- Ves ik x'iyənə, albom vərəqcə ve şikıl qikəy.
- Ve xüsusiyyətər şikılə qarəh'ulim qeyd yərəy.

2 JE KİLFƏT

Jox sə bu nə mehribanə kilfət yəh'ə.

Li səfər ves je kilfətcəh'ar uxus ikəci.

1. Şikil təsvir vərəy.

Ud zə bubəyi. Ənux 60 (şib qa) sən yaş yəh'o. Əd, kilfətcə vorındəvər budi. Zə bubəyir h'aq'ılləh'ə məsləhətər vuts'ni. Rike gəgəyər darbi, qızılgül kul'arbi yizəyəh'ə.

Ud zə budəyü. Ənux 55 (q'oaqanəyits'nə fı) sən yaş yəh'o. Zə budəy porə h'əyarədü. Mehriban x'iyənə xo, tələbkarü. Zə budəy riyaziyyat məh'liməyü.

Ud, zə dəyü. Ənux 34 (qannə yits' nə yuq') sən yaş yəh'o. Zə dəy həkimü. Porə mehribanə nə xoşədü. Ənır, xəstəxanacə kar tuğri. Azaləh'əndəq'on qayğıcq'on rəftar yiri.

Ud zə bəyi. Ənux 36 (qannə yits' nə rıx') sən yaş yəh'o. Zə bəy sürüciyi. Əd, ug karcis məsuliyyətləh'ədi. Çis ki, insanbe təhlükəsizvəlcis q'əli məsuliyyət tuğri.

Ud zə şidi. Zə şiyır 8-kəh'ə sinifcə uxrəh'əci. Əd, idmanciq'on məşğul şeri. Zə şiyıs texniki fənbi porə ikəci.

Ud zə bu şidırü. Əd, 9 (yiç')-kəh'ə sinifci şagirdü. Dərsim h'əyarə uxri. Zə şidrıs xo je dəy sağnə h'əşxəcis həkim x'iyıc ikəci.

Ud zə mıləyi. Əd, fizika məh'limi. Əd Vətən müharibəcə x'ici, q'aĥalıvəl vuk'əci.

Je kilfət porə ikəcizəs. Kilfətcə vorındəs sə-sındıb porə bikəcib. Sə-sındıq'on ĥurmət nə qayğıc q'on rəftar yiri.

Je kilfətcə vorındər nizam-intizamcis h'əməl yiri. Geh'an qiyx'ə karib tuğri.

Harsındır ugugah'an qiyx'ə kar tuğənə, kilfət sətkemə məĥkəm nə sağlam şerə.

2. Əqrəba əts'ər yiyi ç'elib çitxoy.

3. Vuyəh'ə ç'elibeq'on cümlar çitxoy.

Bubəy, əts'ər x'iyic, h'əknıc; max, budəy, uxəc, maraqləh'ə; yin, jin, zə dəy, məşğul x'iyic; dərsim, ciddəh'əd, zə bəy, nəzarət vərıc.

4. Əziz dustri! Vin xo ve kilfətci q'əlime ĥəqqınə məlumat ĥazır vərəy Məlumatər təqdimat şikılə ĥazır vərəy.

QEYD

- Təqdimat ĥazırərəs q'əli nümunəckir (səh. 12) istifadə vərəs şero vevər.
- Mövzuc q'on inşa xo çiyis şerə vevər.

3 SİLƏ BAĞBAN

1. Mətn rolbe q'on uxəy.

Uxəcvər h'urən

1. Mətnci trınəs münasibət əts'ər vərəy. Ves əts'əy, mətncu çis həlmən tır qiyəci?
2. Mətncə şicah'ar gaf çecəno?

Ləman 7-kəh'ə, ən şid Mərdan mə 9-kəh'ə sinifcə uxrəh'əcu. Li yaycis kilfətcir bağcən kuçərıc qərarən qubx'urdıb. Bağcə suftə əndə h'urikin qəbç'iyəh'əd ge budəy Gülnaz x'idu:

– Salam, vi dəy!

– Salam, zə xıdılbi!

– Bəs bubəy hatəyi?

– Ve bubəyır baüğcə darbes x'əd vuts'nəh'əci.

Qabil bəy yay-q'ud bağcə ilkənə, darbes qulluq vəəy, gül-çiçək kul'arbi yizrəni.

Bağcən kuçəcər çəxanə Mərdan hər ikicəh'an dəxəcər quzi, bubəy q'on sıntə bağcə kar yirəni. Ərəcə Ləman xo əndək vəpi, çiçəkərıs x'əd vuts'ni.

Bağcə səb bu dar yəh'onü. Əcir, hər yancən ts'ili ts'əh'əyəh'əni. Dar q'ənik skamya əskəyəh'oni. Ghırə yayci yiğra qonşuyər həli darci q'ənkin got' şerə, çay qıqrə, t'əh'əmcə gof vəəy, x'iyəh'əbeh'ar buxərənib. Hər səfər mə: "Li dar vizəyəh'əd var yərəy!" – lurəni.

Li gafri ix'əyəh'ə Mərdanır sə yiğ ge bubəyvən leər:

– Vi bəy, zəs xo dar vizəc ĥarər.

Bubəyis xıdılci fikir bəgən x'idu.

Uxəcər çəxanə

Ve fərziyyər düz yiinim? Fərqləh'ə fikirbi x'icim?

Yik'ü vaĝoac

"Silə bağban" mətn bədii mətni. Bədii mətnbe hadisərır gaf virü. Həlmə əsərbe obrazar şeri.

Bədii mətnbe dialoqərkir xo istifadə şeri.

– *Salam, vi bəy!*
– *Salam, vi dix!*

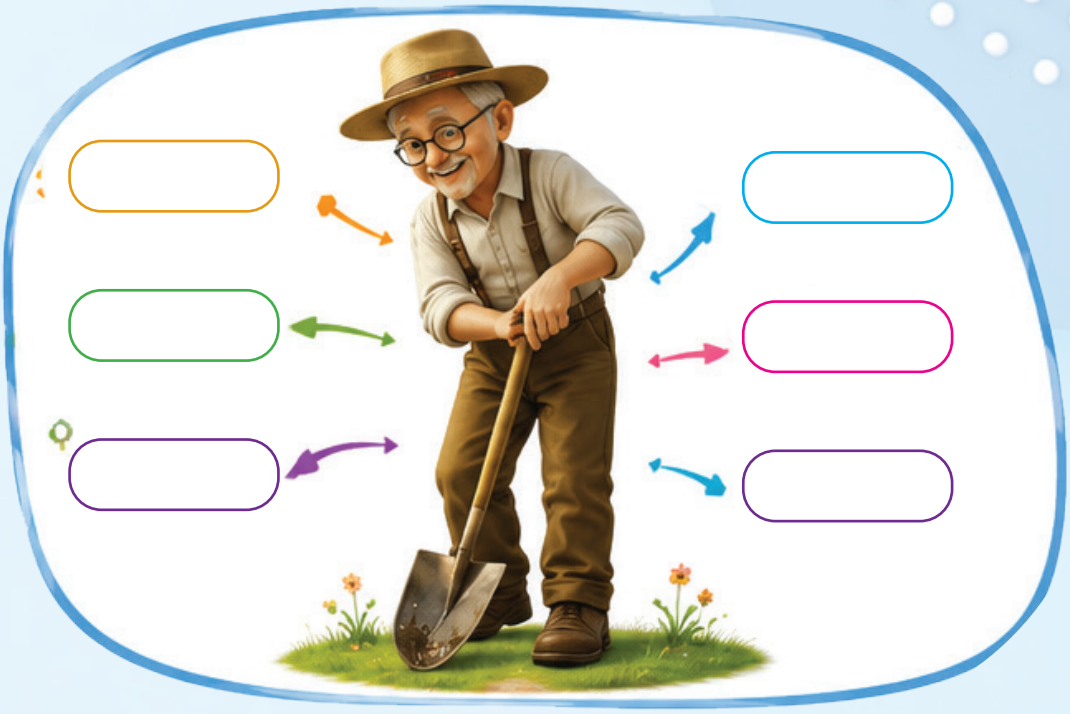
} Uc, dialoqi

Qabil bubəy , Ləman, Gülnaz budəy nə Mərdan obrazəri.

2. Şikılə ves irĝi dar tır lıpi nə əc Ĥəqqınə əts'əb gaf vərəy.

3. Qabil bubəy xüsusiyyətər çitxoy.

4. Ves əts'əy, Mərdanıs çis q'əli dar vizıs ik x'idu? Mətncər hələ hissə ipkəy ve fikir izah vərəy.

5. Mətn vasitəcq'on halci fikir ts'urq'ərə virü?

6. Mətncə halci cümləcir zəhmətcis Ĥurmət nə minətdarıvəlci hiss əts'ər yiri?

7. Plan əsascə maxil dali çitxoy.

Plan

1. Yemxic fəsil h'əbç'ic
2. Mərdanıc bubəy q'on sıntə meğa dar vizəc
3. Mərdanır meğa darıs qulluq vərıc
4. Mərdan nöğvəl

QEYD

Şikıla təsvirəkir xo istifadə yərəs şerə vevər.

4 SUFTƏKƏH'Ə PİLLƏ
(ixtisarəq'on)

1. Mətn intonasiyac q'on uxəy.

2. Ves əts'əy, *suftəkəh'ə pillə* luramə şi nəzərcə irqəri?

Voribevər qağa x'enbeh'an çağa rix suftəkəh'ə pilləcər çerü.

İnsan li pillar qarç'əcis mütləq sınci xəba q'on məĥəccərcər irqüri. Kedəki, qədəq'ləy vəynə uc, vacib şərti. Kuvrəkə q'ədəmər ts'ih'rəmə mütləq halsə xəb iqırıc ehtiyac şeri. Li xəb ye məh'limərib. Məh'limci xəb idəqi qəç'ic mümkün dəd.

Sənib çeh'acvən pillar ts'ırə ilkəni.

İkə dust! Uğurləh'ə pillar qarç'əcvən ğalə h'əməlbi itqi vəs. Çiski sə yiğ əber və xəb irqücənə.

Gülarə Munis

Şikıl təsvir vərəy. Əcux mətnci məzmunə q'on əlaqə yəh'əm?

3.

Uxəcvər h'urən → Mətnci trınəs münasibət əts'ərərəy.

Uxəcər çəxanə → Mətnci trınə q'on razıyimvin? Çis q'əli? Mətnci tır dəgiş yərəs ik x'iyənə ves, əcu halci tır qisnəvin?

4. Ves əts'əy, "Suftəkəh'ə pillə" lurəmə şi nəzərcə irqûrivin?

5. Mətncə məh'lim hancəri təqdim şeri?

6. Məh'limci xəb idəqî qağcən qəç'ic mümkün dəd fikir nümunərq'on izah vərəy.

7. Mətnci əsascə halcic ğələt'i?

A) Suftəkəh'ə pillə lurəmə məktəb nəzərcə irqûri.
B) Suftəkəh'ə pillə lurəmə kilfət nəzərcə irqûri.
C) Məh'lim insan Ĥar yiyi ən müqəddəs varlıqi.
D) Uğur ğalə h'əməlbe nəticəyi.

8. Mətncə əsas fikir müəyyən vərəy. Hələ fikirəs əlavar yərəy.

9. Ç'elibe əks mənа çitxoy.

Qəç'ic → ? iqrıc → ?

vacib → ?

10. Ubekir halcic məĥəcərə şikıli?

1

2

11. İbır qiyəh'ə nə uxəyəh'ə mətncə şicah'ar gaf çerü? Mətncər halci nəticəcis qubx'urdubvin?

12. Ve məh'limci ĥəqqınə buxəy. Əd hancəri təqdim yərəs ik şerə vəs?

13. Ğalə h'əməlber və xəb irqûcənə fikir müzakirə vərəy. Nəticə qəvĥəy.

14. Vuyəh'ə nə vəkəyəh'ə ç'elib cümləcə vətxoy.

məh'lim, suftəkəh'ə məh'lim, ik x'iyic, tərbiyə vərıc, h'əyarə nitq, buxəc, şəgirdər, sinif

15. Şikıl təsvir yərəy. Şikılə məzmunə q'on mətnci məzmun müqayisə vərəy.

16. Ve sinif məĥlimci ĥəqqınə təsvirləh'ə inşa çitxoy.

Təsvirləh'ə inşa çiyis q'əli:

✓ H'urən ən h'arə xüsusiyyətər, dəx'ənə qarə görkəm təsvir yerəs ik x'iyic müəyyən vərəy.

h'arə h'aləm təsvir vərəs q'əli:

✓ Ve məh'lim ĥəqqınə məlumat vətxoy; (1-2 cümlə);

✓ Çəxanə ən h'arə xüsusiyyətər (mehriban, səmimi, tələbkar nə i.) ĥəqqınə buxəy (2-3 cümlə);

✓ Nəticə.

Qarə görkəm təsvir vərəs q'əli:

✓ Ve məh'lim ĥəqqınə ümumi məlumat vətxoy; (1-2 cümlə);

✓ Qarə görkəm (qağəd, ləĥəh'ulim, h'uk'əc nə i.) təsvir vərəy; (2-3 cümlə);

✓ Nəticə.

5 VİCDAN

Ves ətsʼəy, ĥəqqə şəgird hancirəhʼəd şeri?

Ĥəqqə şəgird ĥəqq uxod, dərsim ğaləy uxud, bundəs ĥurmət yiidi.

1. Vevər halci fikirbi əlavə yərəs şerə? Ves ətsʼəy, ĥəqqə şəgird hancirəhʼəd şəhʼa?

2. Mətn intonasiyac qʼon uxəy.

Nina Karnauxova ikicəhʼan məktəbcən ipıs qʼəli kʼulcər qʼəpʼçʼidu. Əmmə ənır, riyaziyyat dərs ĥazır vədobni. Hələyis kərə mə məktəbcən dipıc qərarən qux'urdu.

Həmmə qe karci yiğini. Ninavər yiğ yəhʼəcəhʼan kitabərqʼon hʼəyxʼırəs şedədni. İc dipqʼi vəynə Nina cidırcə qiyxʼü ruka cgəcən hʼəpʼçʼidu.

İkic uvnəc uhʼulb hʼəyi kʼepʼ nə kitabər çəntə kulʼarə qʼənik kiyəy nə hʼəyarə səb tsʼıltsʼəng iqĵros qʼəli əc çixe yuqʼundu. Sdəmə hʼurikin mehribanə, ugugahʼan güvənləhʼə, hʼulimeqʼon ənxun kölsələhʼə sar silə gədə qarfıd.

Ən xəba əlifba kitab h'əcini. Ərəcə dəftər h'əyi li kitab gədər k'uvucə ugugah'an ç'iq̂ə yeəyəh'əni. Ninar ənq'on zərəfət vərıc qərar vudu:

Və silə mix'inçəh'əd! Vun dərsınər h'arfiyəh'ə?! Hiləməcər valideynbes nə məktəbcis əldəx h'uşxərivun?

Silə gədər təəccübciq'on lıpıc:

– Və'! Zın məktəbcən çerəh'əcini. Sdəmə zə h'urikin səb bu xor qəp'ç'idu.

Zın kiç'x'ınər h'ax'arəmə rix guladu.

Nina q̂urdu. Silə gədə xəb iq̂inə rukah'ar qəq̂ırd. Əmmə Ninavər ic uh'ulb nə kitabər kul'ərək kiyib qəynəs dəx'ə.

Ves əts'əy, çis q'əli kitabər
qəynəs dəx'ə?

Kolların yanından keçən it buradakı səhər yeməyini yedi. Ancaq kitablara toxunmadı.

Nina kitablarının ardınca qayıtdı. O, kolların yanında oturub ağlamağa başladı. Quşlar cəh-cəh vurub nəğmə oxuyurdu. Gözəl bir gün idi. Lakin onun qəlbində bir ağırlıq vardı. Vicdanı onu incidirdi.

Arkadi Qaydar

3. Şikılbi mətnci halci hissəcis aid x'iyic müəyyən vərəy.

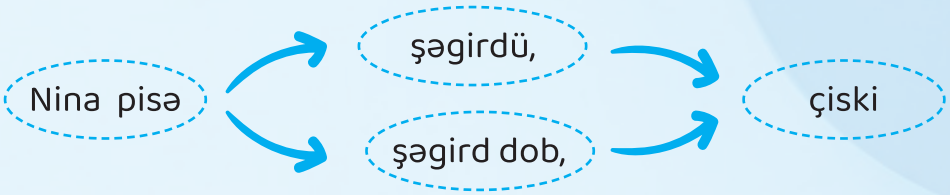

4. Li xüsusiyyətərkir halcib Ninas aid yərəs şerə?

5. Ves ətsʼəy, silə gədə kʼiçʼəd hesab yərəs şerəm?

6. Nina vişəc səbəb şi yiini? Ves ətsʼəy, əd pisə şəgird hesab vərəs şerom?

7. Ves ətsʼəy, silə gədə kʼiçʼəd hesab yərəs şerəm?

8. İbır qiyəhʼə mətnci əsascə sualbes cavab vətxoy.

8.1. Mətncə halci sualəs cavab ipkis şerə?

A) Dustrar şicis qʼəli çʼel səd yəəyəhʼəni?
B) Yaycis dustrar halci karib yirini?
C) Şəhidər kilfətərıs hancəri kumək virüni?
D) Dustrar çʼukʼnuxʼıvəl voqûs qʼəli şi yirini?

8.2. Mətnci əsascə halcic düz dəd?

A) Şəhidər kilfətcis qayğı vorındə borcü.
B) Ahılə, azaləhʼə insanbi nə ərxə darınbər ziyarət bəric vorındə borcü.
C) Dustri xeyirxahə karib yərəs sövq birib.
D) Fəsilbeqʼon sıntə insanber yii karib xo dəgiş şeri.

8.3. Cümlə tamam vərəy.

Dustri hələyis kərə porə bikəcib, əncibər … .

8.4. Şəhidər çis qʼəli yikʼahʼar səbxənərəs şedarıb?

8.5. Mətnci əsas fikir şiyi?

8.6. Halcic sağlamıvəl çʼil izahi?

A) tənci üzvyər voriber normal fəaliyyət tuğri
B) insancir müalicə qoynic
C) məĥkəm, gümrah

9. Şikılbe əsascə "Ĥəqqə şəgird həlməd şerə" mövzucə mətn hazır vərəy.

Mətn Ĥazır vərəs q'əli planəkir istifadə vərəy.

Plan

- Dustri
- Pılırdı çəntə
- Ləyaqətvəl
- Xnıb q'əli təşəkkür

Ve yazıcə buyurmişərəy, zəhmət x'iyənə, təşəkkür yirizın ç'elibekir istifadə vərəy.

Bölməci yekun qet'icvin. Li bölməckir halci ğalə xüsusiyyətər Ĥar x'idıbvin?

II BÖLMƏ

Kəşfri nə ixtirar

1. H'aq'ıl nə fərasət
2. TS'ə hancəri yaranmiş x'idu?
3. Qabʤızı maşın
4. İnternet kəşf dəx'əcənim
5. Çiyəc

1 H’AQ’IL NƏ FƏRASƏT

Uxəcvər h’urən

- Mətncə şicəh’ar buxəcənəb çinə h’əyan vərəy.
- Ucis q’əli suftə *h’aq’ıl* nə *fərasət* ç’elibe mənа izah vərəy.

1. Mətn rolbe q’on uxoy. Ç’elib nə cümlar düzcə tələffüz vərıcis diqqət vətxoy.

Sə yiğ quldurber Rəşid nə Mahir trınə q’voar şid h’aparə birib. Əndə h’ulim yut’i səd qədər rix çerib. Çəxanə əncibər sınci k’ulcə yesir boqˆrib. K’ulcux silə pəncərə yəh’əni, əcər təkcə zov icin seyr vərəs şerni.

Şiyimbes hatə x’iyic əts’ədidni. Rəşid porə h’əknəs kərə h’ul axurəs çerü. Mahir mə ayıq ilkəni.

Sınci guvunə axurəkir xəbar x’iyəh’ə Rəşidır Mahirvər xəbar qoni:

Zın əxiyəh’əy şi x’ici? Zın əxiyəh’əy müddətcə sə zat’ itqəy idəx’əmvəs?

Və’! – lıpi Mahirir cavab vudu. Təkcə pəncərəcü səb quş quq’iyəh’onü.

Rəşid həyəcanəq’on ts’iyəckir Mahirxun qiyx’ırd:

Hancirəh’ə quşünü?

Əts’ədidzəs, adi səb quşünü. Tam ipqədobzəs, sadəcə, dimdik ipqədzəs.

Dimdik hancirə h’ədünü?

Zəs şi əts’ər, diqqət vudobzın.

Porə nəˆhəq’. Əgər hələ quşil dimdikcixun diqqətcə kösulcənim vun, hil yes hatə yəh’əbyinçinə əts’ər şeräni.

Dimdik səb silə zatü. Əcxun kösinə hatə yeh’əbyinçinə hancəri müəyyən vərəs şerə yəvər ki?

Rəşidır lıpıc:

– Əgən quşil dimdik h'axtədüsə, ucir yin xəzricə bataqlux cgəçə x'iyic vuk'ri. Çiski h'axtə dimdikləh'ə quşri x'ic q'ənik kiyi çiçrim nə silə qubri uh'lə yaşamiş şeri.

Əgən quşil dimdik godə, incə nə gurgum x'iyənə, ucir əbi dar qabuxcə kiyi h'ərəgoyər h'uli yaşamiş x'iyic vuk'ri. Hələcə, yin cənubcə yəh'ə ruka cgəçən h'aparə bəcib.

Əgən dimdik əkırəd nə çarpaz ç'üt'ləh'ədü çinə, ucir əbi şam qozar uh'ub x'iyic nə yinmə qərbcə yəh'ə şam ruka cgəçə x'iyic vuk'ri.

Əgən dimdik godəĥəd, k'obəd nə gucləh'ədü çinə əber dimdikci q'on tumra nə k'ok'uts'ər sərt qabuxər xol yiri. Ucir mə yin şimal-qərb cgəçə x'iyic vuk'ri.

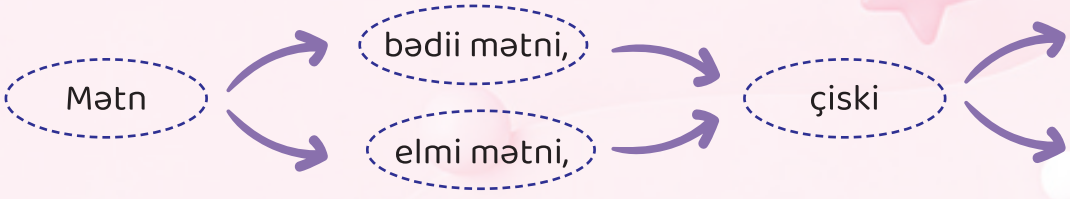
Yin hatə x'iyic əts'ərərıc xilas rixe suftəkəh'ə q'ədəm x'iyis şerə.

"Təbəssüm" jurnal, aprel-may 2022

Uxəcər çəxanə

Ve fikirbe sə dəgişigivəl x'icim?

2. Həli fikirbekir səb qəpĥünə ve fikr sübut vərəy.

3. Mətnci tır dəgiş vəcənimvin, əc hancirəh'əc qisnənivin?

4. Mətnci əsascə lıpıs şərə:

A) Rəşidır porə mütaliə yiri.
B) Mahir diqqət darıdi.
C) Rəşidıs quş ipqəcənim ni, halci cgəçə x'iyic əts'ər şecənəni.
D) Mahirır porə mütaliə yiri.

5. Mətncis əsascə *Mahir silə məlumatləh'ədi* fikir ya təsdiq, ya mə inkar vərəy.

6. Həli sualbes mətnci əsascə cavab ipkəy.

A) Mahir çis q'əli agah ilkəni?
B) Mahirır çis q'əli quşilıs diqqət vuts'undüb?
C) Mahir Rəşidkir şi ĥar şeri?

7. Ubekir sıncic ĥəqqınə mətnci əvvəlicə gaf çerü:

A) Rəşid əxrıckir
B) Rəşidır quşra ĥəqqınə fikir lıpıckir
C) Kitab uxoc faydackir
D) Rəşid nə Mahir quldurber h'aparə bərickir

8. Təsəvvür vərəy ki, Mahir nə Rəşid xilas şərib.

Ves ets'əy, endəvər hancəri nə halci riq'on xilas x'iyis serə?

Əgən xilas x'iyənəb, k'ulcən rix hancəri ipkis sero?

9. Rəşid nə Mahir xüsusiyyətər müqayisə vərəy.

10. Mətnci vasitəcq'on halci fikir ts'uq'ərə virü?

11. *Mətn* nə *mətnci* ç'elibe mənа izah vərəy.

12. Həli ç'elibe əks mənaləh'əc ipkəy.

agah → ? Godə → ?

əkır → ? Gucləh'əd → ?

13. Mətncə h'əyi halci informasiyarır cgə müəyyən vərəs kumək viro?

Porəsənıbe x'na bitki x'iyi, gövdə 30-70 sm qağx'ınəyü. Çiçəkər salxıməh'an qəx'ırci. Porəçiçəkləh'əci. (Yabanı səhləb)

May-iyun vuzra çiçək əçux yiri.

Bu Qafqaz dağra Quba ərazicə (Qrıts'ə kum: – Qəys, X'icerbi), Lənkəranci dağ ərazicə nadir halca rast şeri. Kerə nə vorcə dağ qurşaqərə, ruk nə ruka qırxime, quzey cgəhərə qarç'əri.

Gul x'iyic təhlükə yəh'o.

Yik'ü vaq̂oac

Nitqcə məqsəd nə intonasiyacıs q'əli müxtəlif cümlar yəh'ə. Nəqli cümlar ubes nümunə x'iyis şerə.

Nəqli cümlarə hatəsə sınci hadisə, anlayış, zaman nə məkan ĥəqqınə informasiya vuts'ni.

Məsələn: "Zın parkilə h'əyx'ərəh'əci.

İnsanber ts'ə ipkədu.

TS'ır əhəmiyyət porəyi.

Qərəyaz fəsili.

Q'əcis yiz h'əşxəri.

14. Mətncər sətke nəqli cümlar qəçĥurəy.

15. Nöqtar cgəçə mətncər uyğun quşxə ç'elib çitxoy.

- Şiyimbi _____ yübt'iyəh'ə sınci k'ulcən əbh'əcib.
- _____ h'əkiyəh'əs kərə h'ul axurəs iptu.
- Əkırə nə çarpaz cütləh'ə dimdik qiyi quşrar _____ qida uh'li.
- Quşras diqqət duts'und _____ yiini.

16. Mətnci əsascə cədvəl h'ats'ərəy.

Tır əts'ər yii ç'elib (5 ç'el)	H'ələmət əts'ər yii ç'elib (5 ç'el)	Hərəkət əts'ər yii ç'elib (5 ç'el)

17. Əts'ər x'iyicir hər zat' dəgiş yiri fikrinəs 4-5 cümləc q'on münasibət əts'ər vərəy.

2

TS'Ə HANCƏRİ YARANMİŞ X'İDU?

İldırım sınci cgəçən h'oq'i, darah'ar qurq'i nə əd ugorə vədu. Hələcə ugəc x'iyıc. Cirəh'ə sınci x'ində, insanber sə'əyəh'ə x'na markib sıntən got' yirəmə, ğırə giləvarəkir lənbəcir ts'ə qoyundu –mo ugəc qiftıc.

Sıntəmə, kulak qipiyəh'əcis ruka sə'ə darbi sə sıncicu qitĥəy – yalov h'əməl h'ax'urdu. Sınci cirəh'ə x'ində mə ləsəng daharəh'ar qurq'i – yalovci ts'ılk'əmər saftıckir ugəc qiftıc.

İnsanbes ts'ə vəts'ər x'iyicvər çəxanə, vudopsırəy vəynə əcxun möq'övcər kepsi nə əd vupsırəs yedəpturu. Tonqal vursərəmə mə, ruka yəh'ə darbe sağnə yəəc: səvəyəh'ə kutkəcər k'əts' qəh'əy, əc yiq'icə sə'ə çubux qaroh'lim qirkurə, sə-sıncicu qirĥirə yalov qoynic ipkəc. Çəxanebə insanber dar gubələk səvərə vəəy nə vətəy pıst dix'əy, çəxməq daharbe ts'ılk'əmci qon pıstilır yalov qoynic ĥar x'idıb. K'nar h'əyarə ugi vəynə əbi virağcik keh'əy nə sə'ərə yəəc. Ətrafcən işıq qifti vəynə ləmpəcə çem nə q'əcir ugorə vədu. Kükürdci q'on kükürdləh'ə kibrit dix'əc ĥar x'idıb. Fosfor ipkəy nə əcq'on kibrit dix'əc. K'nəc cgəçə ocax ugus q'əli q'umər daharə k'əşin qəĥəc. Şüşəc vasitəcq'on virağcikir yalov qoynəs q'əli xüsusi linzar dix'əc. Elektrik cərəyanı qəyinə əcq'on ugoc, ghırərıc nə hər tərfəcən elektrik işıq qəh'əc ĥar x'idıb.

Mohil hər x'ində yalov qoynəs q'əli vorındox ugərərəs sə zat' yəh'ə: halır kibritcikir, halır mə şüşə linzackir yalov qonü.

Lev Tolstoy

1. Sualbe əsascə müzakirə tuğoy.

Dustri, mətncə kəşfrəh'ar buxərib?
Hancəri əts'əcives, kəşf şiyi?

Kəşf ....

2. Ves əts'əy, ve dustcir ug fikir hancəri kutəĥ vicəno?

3. Şikılbi mətnci halci cümlarıs uyğuni?

4. Mətnci trınəs münasibət əts'ərərəy. Ves əts'əy, çis q'əli müəllifır mətnci tır "İnsanbe kəşfim" dəəy, "TS'ə hancəri yaranmiş x'idu?" qiyəci? Vin hancirəh'ə tır qisnəni?

5. Mətncə şicəh'ar buxərib?

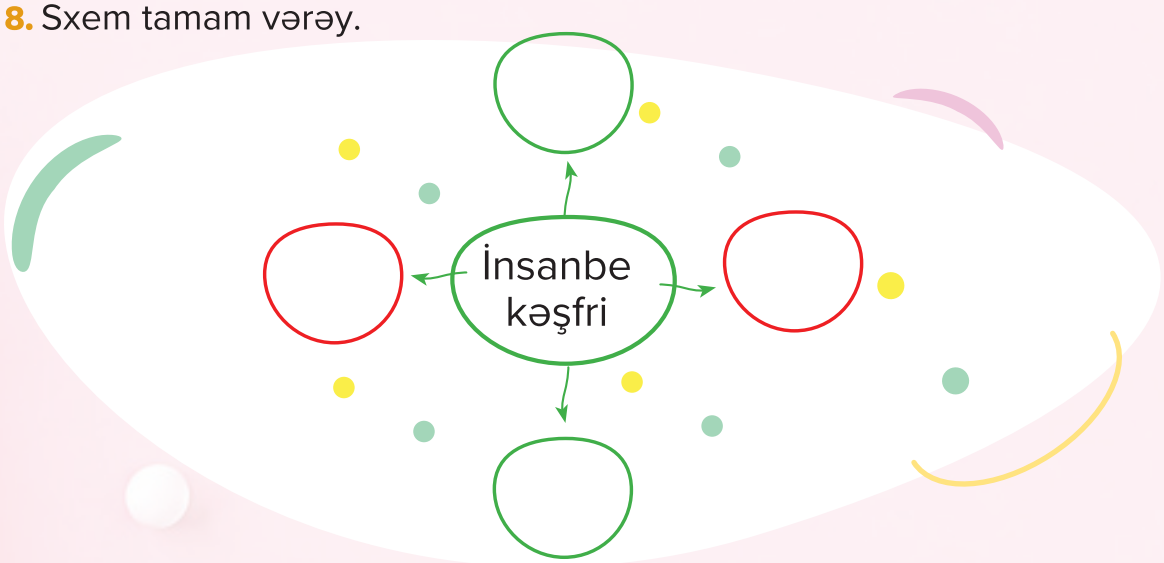
1. İldırım gucli x'iyicəh'ar
2. TS'ə h'əməl h'ax'rucəh'ar
3. Fosfor ipkəcəh'ar
4. Virağ gucli x'iyicəh'ar
5. Elektrik cərəyan əhəmiyyətcəh'ar
6. TS'ır əhəmiyyətcəh'ar

6. Mətn bədii x'iyic sübut vərəy.

7. Mətnci əsascə cümlar tamam vərəy.

- Əgən ildırım qidəpcənim, _____ .
- Əgən darbi sə-sıncicu qidəĥəcənim, _____ .
- Əgən elektrik cərəyan dəx'əcənim, _____ .

8. Sxem tamam vərəy.

9. Mətnci fikirbekir halcid ğələt'i?

A) Mətn vasitəcq'on insanci guc nə qabiliyyət diqqətcən tsuĝərə yiri.
B) Hər kəşfcux ic rol yəh'o.
C) Sınci kəşfilır ləacis rix əçux virü.
D) Suftəkəh'ə kəşf elektrik cərəyani.

10. Mətnci vasitəcq'on halci fikir tsuĝərə virü?

11. İbır qiyəh'ə mətnci əsascə sualbes cavab vətxoy.

11.1. Prometeyir insanbes şi məsləhət vuk'ocu?

11.2. TS'ə voôac çis q'əli vacib hesab yəci?

11.3. Mətncis q'əli ts'ə insanbes halır vucu?

a) Gir ipkəcu.

b) Prometeyır vucu.

c) Oôanbe ipkəcu.

d) TS'ə əndəs hazırəd vucu.

11.4. Vin uxoyəh'ə nə ibır qiyəh'ə mətnbe əsascə cədvəl h'ats'ərəy.

	Uxəyəh'ə mətncə	İbır qiyəh'ə mətncə
Qəx'iyəh'ə cəhətər		
Fərqləh'ə cəhətər		

Yik'ü vaôoac

Li cümlar vasitəcq'on yin hatəsə sınci hadisə, anlayış, əhvalat Ĥəqqınə məlumat xəbar qoni. Çiyəcə həlmə cümlar axricə sual işarə qisniyin.

Məsələn: *Vun kitab uxəcim? Ve bubəy hatə yaşamiş şeri? Və şidrır halci sinfəcə uxrü?*

12. Nöqtar cgəçə uyğun ç'elib çitxoy.

xətkeş, kəşfri nə ixtirar, dahar, Çin

Şotlandiyacər riyaziyyat alim Napier ... icad yəəc. Suftəkəh'ə Ĥəcətər ... dix'əyəh'əni. ... əhəmyyətləh'ə dəgişivəlcis səbəb x'iyic. Kah'at' sufta ... istehsal x'ici.

13. Vuyəh'ə ç'elibekir istifadə vəəynə cümlar çitxoy.

Zın, maraqləh'ə məlumat, kəşf, uxoc;

Amerika, Xristofor Kolumb, kəşf vərıc;

Kəşfri, insan, zəhmət, nəticə; TS'ə, kəşf, əhəmiyyətləh'əc.

14. "TS'ə hancəri yaranmiş x'idu?" sualəs 3-4 cümləc q'on cavab çitxoy.

3 QABDZIZI MAŞIN

1. K’ulcə halci məişət cihazərkir istifadə şeri?

2. Şikılbe yighiyəh’ə cihazər trıb lıpi nə əbekir halci məqsədciq’on istifadə x’iyic lıpəy.

3. Mətn intonasiyac q'on uxəy.

Koçranər ic k'ulcə dəxəy-dəxəy mehmenıvəl vutsınni. Əd, varləh'ə xnıb q'ılinü. Ən icir mə heç vəxt qabri ʤzındidni. Əcis q'əli xüsusi xidmətkarbi yeh'ənib. Koçranəs ic qabri porə ikəcini. Ənıs q'əli dəgərləh'ə li qabrəkir ʤzızıncis xol şerni. Koçranər ucis çarə ipkıs q'əli xüsusi aparat dix'əc lazım x'iyic h'əyanər yeç'ic. Halci alimvən lıpıcsə, heç halvər ənıs ikə ixtira vərəs dəx'ə.

Həlәcə ənır uc icir dix'əc. Ənır, " Əgən heç halır səd qabʤzızı maşın icad yididsə, həlәcə əc zın yicənə!" – h'əyancər lıpıc. H'urən qab-qacaqər vəsınc. Çəxanə əbes q'əli ərar düzəc. Hər sə ərə qabras, suk'rarıs, fincanbes uyğun şikılə ĥazırəc. Ərar misci qəzənçəc yiĝiçə təkərbe h'ədü əskəc. Ghırə sabunləh'ə x'əd qəzənçəc dibcər vorcən fışqırmiş x'iyi, qab-qacaqci h'ədəh'an kın x'iyi nə təkərbi qirkuri.

Dustrəs uc porə bəgən x'iyic. Koçranər əndəs xo qabʤzızı maşın hazırəc. Möq'övəndər li ixtiracu "Koçranə qab-qacaq ʤzızı maşın" tır qiyəc. Li tır silə müddətcə hər x'ində buxədıb. Koçranər restoranbeh'ar, otelbeh'ar qabʤzızı maşın düzərəs q'əli səd qədər təklif qəyinc. Ənır, hazırəyəh'ə maşınə patent qəyi nə ic kar sədke mə buc yəəc. 1893-kəh'ə sınə Çikaqocə Dünya sərgicə ic ixtira vuk'əy nə mükafat qəyinc. Çixanə Koçranər ic şirkət əçuxodu.

4. Əgən mətnə vin tır qiyəcənim, halci tır sədkemə uyğun hesab yirənivin?

A) H'aq'ıl
B) Bəcəruğvəl
C) Fərasətvəl
D) Q'əh'alıvəl

5. Həli sualbekir sıncicis mətncə cavab ipkis şerə:

A) Koçranəc şirkətci tır şiyini?

B) Koçranər halci mükafat qəyincini?

C) Qabʤızı maşın halır ixtira yə'əcini?

D) Koçranox həşkərə yaş yəh'onü?

6. Mətnci əsascə lıpıs şerə:

1. Porə uxəcir insan savadləh'əd yiri.
2. İnsancir ug h'aq'ıl bəcəruğvəlcən qirkurəmə uğur qəzənc yiri.
3. İnsanox dustri porə şəh'a.
4. İnsanci h'aq'ıl hər zat'cis qadiri.

7. Koçranəs çis q'əli qabʤızı maşın ixtira vərəs ikəcini?

8. Cümlar ta'am vər.

H'aq'ıl nə bəcərıqvəl şerəmə _____ .

9. Mətncis əsascə səbəb-nəticə əlaqər vuk'oy.

Səbəb	Nəticə
Koçranəs ikə qabrəkir xolşerni.	.....
	Koçranər restoranbevər səd qədər təklif qəyinc.
.....	.....

10. Mətnci plan hazır vərəy.

Mətnci plan hazır vərəs q'əli:

1. Hər sə abzas diqqətciq'on uxəy.
2. Uxəyəh'əb vəkə ç'elib yə mə cümlə sağnə təqdim vərəy.

Nümunə:

1. Qədimcə texniki vasitər dəx'əc
2. İnsanbe sə-sındı q'on zəif əlaqə x'iyic

11. *Mehmenıvəl* ç'il məna müəyyən vərəy.

12. "Məişətci chazər" mövzucə dialoq tərtib vərəy.

Plan

- Məişət cihazər q'on 2 sual
- Məişət cihazər növrə q'on 1 sual
- Məişət cihazər istifadəc q'on 1 sual
- Məişət cihazər əhəmiyyətci q'on 1 sual

13. Həli ç'elibe məna lıpi nə harsıncic q'on sə cümlə çitxoy.

İxtira, kəşf, icad

14. Cümlə ta'am vərəy.

Əgən zın ixtra yiid x'icənim, ...

15. Ç'elibe qəvh'əyəh'ə hərf əlavə vərəy.

kəş..., qab...ızı, ciha..., h'a...ıl, fərasə...vəl, bə...ən, məişə... , ..q.. əç', ..h'..əç' ..v..əç', ..y..eç', ..k..eç'

16. "Məişət cihazər" mövzucə silə təqdimat (divar qəzet xo şerə) hazır vərəy.

İstiqamət:

- Təqdimat 3 slaydcikir ibarət vişi;
- Təqdimatcə cümlar sadə nə yığcam vişi;
- Şikılləh'əc vişi.

4 İNTERNET KƏŞF DƏX'ƏCƏNİM...

1. Mətn düzgün tələffüzciq'on uxəy.

İnternet dünya miqyascə milyonbeq'on kompüter, server nə cihaz sə-sıncicu yut'iyəh'ə, mərkəzcər idarəvərıc dobi qlobal, ən bu kompüter şəbəkəyi. Li şəbəkəcir dünyac ikə nöqtəcər ləa nöqtəcən saniyar ərzinə məlumat ts'urq'uc təmin yiri.

Qe internet ye həyatci cirə dəşxə sə hissəyi. Ye dərsim hazırəric, dustraq'on buxəc, videorxun kösluc nə xəbərbi uxəcis q'əli internetcikir istifadə yiriyin. Təsəvvür yədərəy ki, internet heç kəşf x'idəd. Hələcə ye həyat hancəri şeräni?

H'urənəbe ünsiyyət fərqli şerini. Mohil sınci mesajciq'on saniyər yiq̂içə irə yaşamiş şəh'ə insanciq'on uxus şeri yəvər. İnternet dəx'əcənim, insanber porəsi məktub çisınnü. Məktub mə yiğrəq'on, bəzəs həftərq'on rix çerənü. Video-zəngib, sosial şəbəkar nə onlayn mısxərar şedədni. Bəlkə xo, insanbi sə-sındı q'on porəsi icin-icincə birq̂irənib.

Təhsil sahəcə xo bu fərq şeräni. Mohil şagirdərır internet vasitəcq'on məlumat irkiri, onlayn dərsim qəyi nə müxtəlif tədris videorxun kölsəlib. İnternet dəx'əcənim, vori məlumatər təkcə kitabərər nə məh'limərvər Ĥar x'iyis mümkün şeräni. Kitabxanar sədkemə əhəmiyyətləh'ə cgəçən qiyx'ərəni. Məlumat ipkəc sədkemə porə vəxt tuğräni, bəlkə xo, h'əyəlber motki porə kitab uxräni.

Elm nə texnologiyacir sədkemə yavaş inkişaf yiräni. Alimərvər sə-sındı q'on dəxəy əlaqə voq̂ac şedədni.

Qe yin istifadə viyi Ümumdünya Şəbəkəc ideya təklif vuyəh'ə alimərkir sar x'iyəh'ə Tim Berners-Lee internetci yayılmış x'iyicə bu rol vəcu. Əgən həlmə sə kəşf dəx'əcənim, məlumatci mübadilə porə çətin şeräni.

Qəynic-vuyic nə bank əməliyyatər xo fərqləh'ə şikılə tuğrəni. Onlayn sifariş vuyic mümkün şedədni. İnsanber hər kar yərəs q'əli mütləq k'ulcər qəbç'ic lazım şerəni.

Lakin internet dəx'əcic bəzi müsbət tərfim xo x'iyi şerəni. İnsanber telefonəs motki silə vəxt sərf vəəy, kilfətci q'on motki porə gaf vəəy, qarə havacə motki porə mısxərə virənü. Bəlkə xo, ye diqqət motki silə ç'uk'orənü.

Nəticə həlidü ki, internetcir ye həyat porə asant yeci. Əmma əckir düzgün nə faydalicə istifadə vərıc vacibi. Çiski hər sə kəşf sağnə internet xo həm faydaləh'əc, həm mə zərərləh'əc xiyic şerə.

◆ *Şikılə şi təsvir x'iyəh'əc lıpi nə mətnci q'on əlaqə müəyyən vərəy.*

2. Mətncis əsascə İnternetci faydar nə zərərbi qrup halınən eh'əy.

İnternetci	
faydar	zərərbi

3. Sualbekir səb mətnəs aidi:

A) Tibb sahəcə internetcikir hancəri istifadə şeri?
B) Riyaziyyatcə internetcikir hancəri istifadə şeri?
C) İnternetcikir halci məqsədərq'on istifadə şeri?
D) İnternet mıs h'əməl h'əx'ırci?

4. İnternetcikir istifadə yirimvin? Halci məqsədciq'on?

Yik'ü vaq̂oac

"İnternet kəşf dəx'əcənim" mətn elmi mətn hesab şeri. Bədii mətnəvər fərqli x'iyi, elmi mətnbe həli xüsusiyyətərır icic vuk'ri:

- *mürəkkəb cümlarkir porə istifadə şeri;*
- *çətinə ç'elib porə şeri;*
- *halcisə sınci sahəcis aidə ç'elibekir porə istifadə şeri.*

5. Mətn elmi mətn x'iyic sübut vərəy. Mətncə h'əyi halci ç'elib nə cümlərır əc mez çətin yiri?

6. Vuyəh'ə ifadərkir vəkəyəh'ə ç'elib düz vəəy nə cümləcə vətxoy.

internet, şəbəkə;
şəbəkə, sosial;
ünsiyyət, uqta, məsafə;
kəşf, internet;
internet, əlaqə;
vasitə, ünsiyyət.

7. Ves əts'əy, li mətncə nitq etiketcikir istifadə vərəs şerəm? Çis q'əli?

8. Mətnci plan tərtib vəəy nə plan əsascə məzmun buxəy.

9. Vuyəh'ə ç'elib cümləcə vətxoy.

internet, şəbəkə, proqram, mobil

10. Mətncər səd qədər cümlə qəbĥi əbi nəqli cümlə x'iyic sübut vərəy. Hələ cümlar sual cümləcən qiykırəy.

11. Şikıl təsvir vərəy. Ves əts'əy, şikılə vasitəcq'on halci fikir ts'uĝərə viri?

5 çiyəc

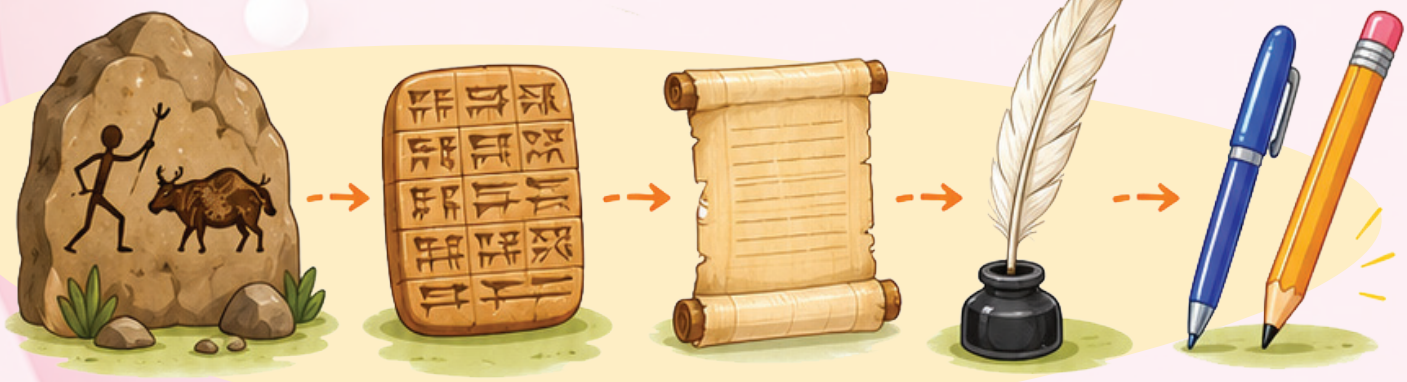
1. Ve dustra sualbes cavab vətxoy.

Har sındır, yəqin ki, çiyəc çisnivin. Çiyəc çiyis q'əli şickir istifadə yirivin?

Çiyəc hancəri h'əməl h'əx'rıc barəcə fikir vəcimvinmi?

2. Mətn intonasiyac q'on uxəy.

Çiyəc h'əməl h'əx'rıc tarix porə qədimi. Hələ lap qədimərə insanber sıntə yaşamış x'iyi, sə-sındıq'on şifahi ünsiyyət tuğəci. Li ünsiyyət sufta səsri, çəxanə mə ç'elibeq'on ibarət x'ici. Lakin əndəs ge fikirbi uqtah'ə məsafəcə yaşamiş şəh'andəs xo ts'ıqərə yərəs ik x'ici. Hələcə əndər müxtəlif əşyarkir nə işarərkir istifadə yeci.

Məsələn, sınci tayfacir ləanıs ts'ip' ərzə vəaynə müharibə keykurıc ik x'iyic əts'ər yəci.

Q'el dostvəlci rəmz x'ici. Əgən sınci tayfacir ləanıs q'el nə fu ərzə yeçinə, ənıs ge dustvəl təklif yərıc şerni.

Lıfsə h'urənbe bolvəl nə bərəkət rəmz, çəxanebə sə sülhci simvol x'ici.

Şikıl 1-2 cümləc q'on təsvir vəəy ürü rəngləh'ə cümləcis əlavə yərəy.

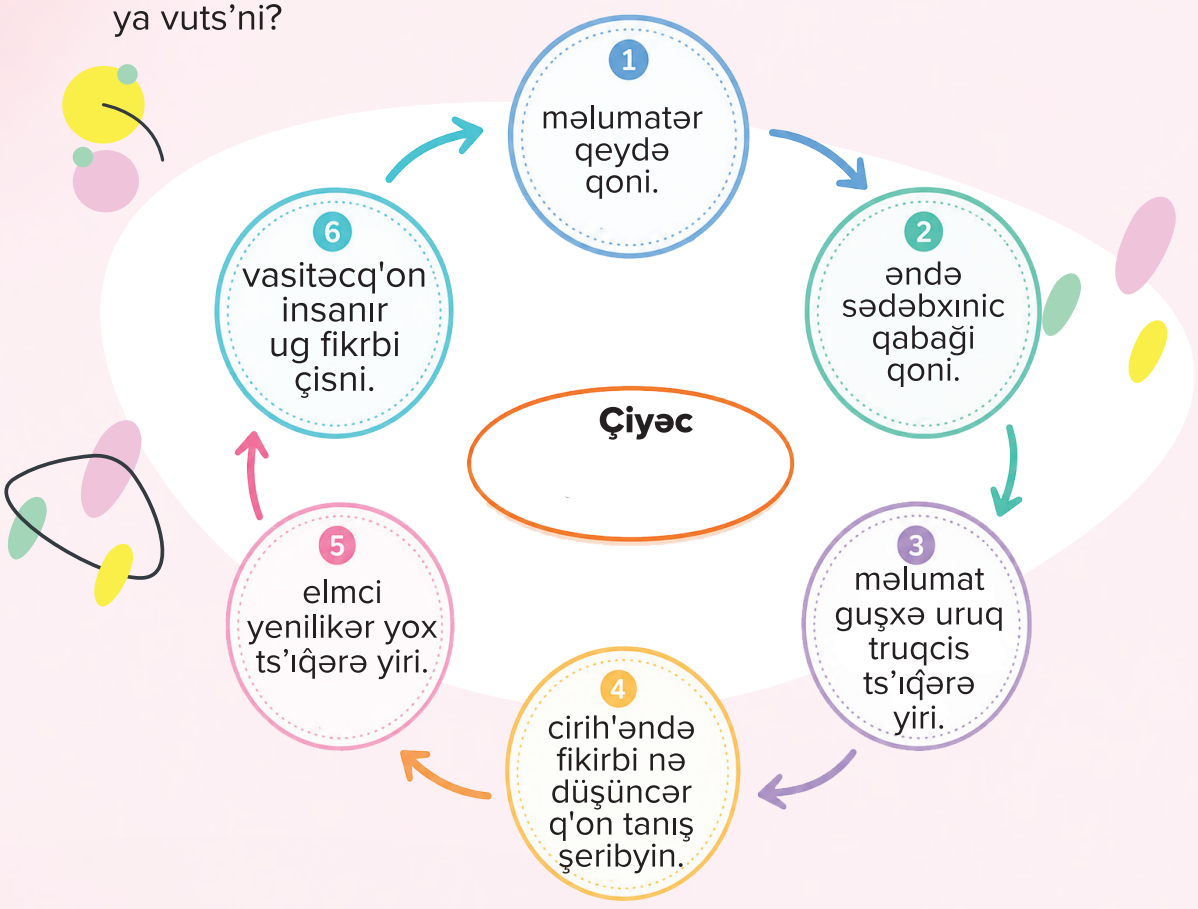
Qədimərə müəyyən sə fikir cirəh'ənıs ts'uqorə vərəs q'əli Ĥəyvandərkir nə quşrakir istifadə vəcu[1].

Çəxanebə insanber ge fikirbi şikılbe vasitəcq'on ifadə vəcu[2]. Əndər daharbe nə belimbe icincə müəyyən şikılbi yighi, ge h'adət-ənənar, ç'inib, karib barəcə məlumat vuci[3]. Qobustancə bellə icincə qədim insanbe "Yallı" ç'in viyi rəsm qici[4].

Çəxanebə hərfim nə əlifbar meydana qux'i nə qe ye vorındər istifadə yirəh'ə çiyəc h'əməl h'əx'ırci[5].

3. Sxem əsascə buxəy. Ves əts'əy, sxem vasitəcq'on yes halci informasiya vuts'ni?

4. Qədimərə insanbi halci vasitərq'on ünsiyyət tuğəci?

5. Mətn vasitəcq'on ts'uqərə vəyəh'ə fikir halcidü?

A) Qədim insanbe əsas məqsəd əlifba yaratmişərıc x'ici.
B) Şifahi buxəcvər h'urən çiyəc h'əməl h'əxırci.
C) İnsanber ge ehtiyac ödəmişərəs q'əli həmşə axtarışcə x'icib.
D) Müxtəlif əşyar çiyəc h'əməl h'əx'ricis səbəb x'ici.

6. Li hissə mətncə nömrə qivəyəh'ə halci cümləcər çəxanə əskis şerə?

Suftəkəh'ə vaxtra çiyəc çısıncis yalnız bu hərfimekir istifadə vəcu. Hətta nöqtə işarəckir xo istifadə yidübni. Çəxanebə çgəçis qənaət vərəs q'əli silə hərfim h'əməl h'əğəc.

7. Çiyəc kəşfim, dəx'ənə ixtira?

8. Ç’elib mənar q’on uyğun vər.

məşğuliyyət	Sıracən eh’əyəh’ə hərfim
əlifba	Nəsilcər nəsilcən yeç’iyəh’ə h’adət
məşğuliyyət	Şiyi çinə ĥar x’iyic

9. Vuyəh’ə şikılbi mətnci halci cümlarıs aidi?

A

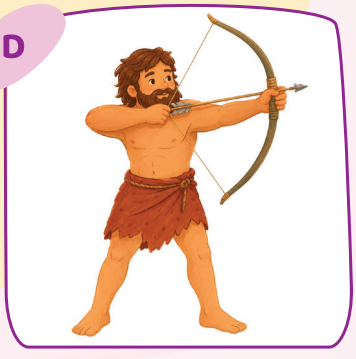
B

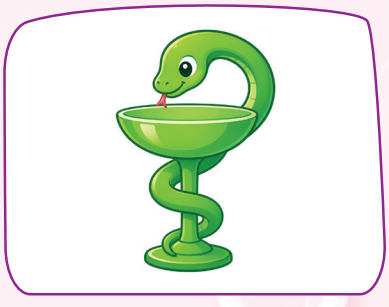
C

D

10. Ves əts’əy, müasir dövrcə şikılbi nə işarər vasitəcq’on çiyəckir istifadə şerim? Şikılbexun köpsi nə ve fikir izah vərəy.

11. İbır qiyəh’ə mətnci əsascə sualbes cavab vətxoy.

11. 1. Hökmdarcir çis q’əli qonşu tayfacvər nöq’ nə x’əd tələb yiri?

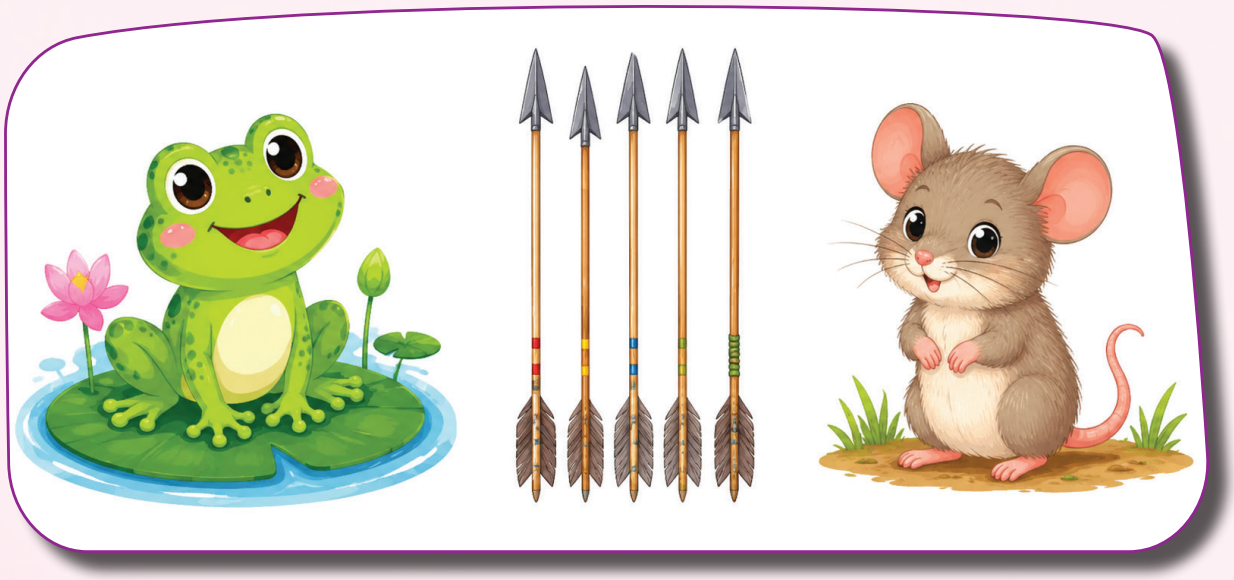
A) Əd yaşamiş şəh’a ərazicə nöq’ nə x’əd dədni.

B) Hökmdarıs ug guc vuk’us ikəcini.

C) Qonşu tayfacis kiç’ərəs ikəcini.

D) Nöq’ nə x’əd nik karibes q’əli ikəcini.

11. 2. Şikılbe mətnciq’on şi sağnə əlaqə yəh’o?

11. 3. Qonşu tayfac q’on əlaqələh’ə fikirbekir halcid ğələt’i? Ve cavab sübut vərəy.

A) Qonşu tayfa q’əh’ələd nə cəsarətləh’ədi.

B) Qonşu tayfa zəifəd nə guc dobıdi.

12. Cümlar ta’am vərəy.

Uc,çiyəc... . O, hərf... . Ç’elib ... h’əməl h’əşxəri. Cümlar ... h’əməl h’əşxəri.

13. Sualbes cavab çitxoy.

- *Çiyəc çis q’əli h’əməl h’əx’ırci?*
- *Çiyəc dəx’əcis insanber hancəri əlaqə voĝacü?*
- *Müasir dövrcə əlaqəcis q’əli halci vasitər yəh’ə?*

III BÖLMƏ

Dəyərbi

1. Təsvir xarakterləh'ə inşa çiyəc
2. Bəy dərs
3. Hancəri uxac lazımi
4. Dialoqər
5. Lıf nə dzız

1 TƏSVİR XARAKTERLƏH'Ə İNŞA ÇİYƏC

Yin veq'on təsvir xarakterləh'ə mətn çiyəc ĥar şecənəb.

Təsvir şiyi çinə əts'əcim ves?

Təsvir hatəsə sınci insanci xüsusiyyətər, abır ç'ilq'on təqdim yə'ərıci.

Təsvir həmmə məkan, zaman, əşyar xo ç'ilq'on təsvir yə'ərıci.

Yik'ü vaq̂oac

İnsan təsvir yiriyinsə:

1. Şəxs təqdim şeri (*tır, halkiri, sənh'ət*) ;
2. Şəxsci xarici itqəc təsvir yiri (*icin,ç'iq' nə h'ulime rəng*)
3. Şəxsci xasiyyətər təsvir yiri (*ğalə nə pisə xüsusiyyətər*)
4. Şəxscis münasibət təsvir yiri (*zəs xoş quşxəri/quşxədir, bəgən, ik şeri/ şedir nə i.*

Məkan təsvir yiriyinsə:

1. Cgəç tır irq̂əri (*muzey, məktəb, teatr nə i.*);
2. Xarici itqəc təqdim şeri (*rəng, bəzəg, forma nə i.*);
3. Məkanə quruluş;
4. Məkanə yiq'iç;
5. Məkanəs münasibət.

Zaman təsvir yiriyinsə:

1. Zaman vuk'əri (*ikicah'an, nəĥçiman, sın fəsilbi*).
2. Xarici itqəcər çisəni.
3. Cgəç tır vuk'əri.
4. Şəxsi münasibət əts'ər yiri.

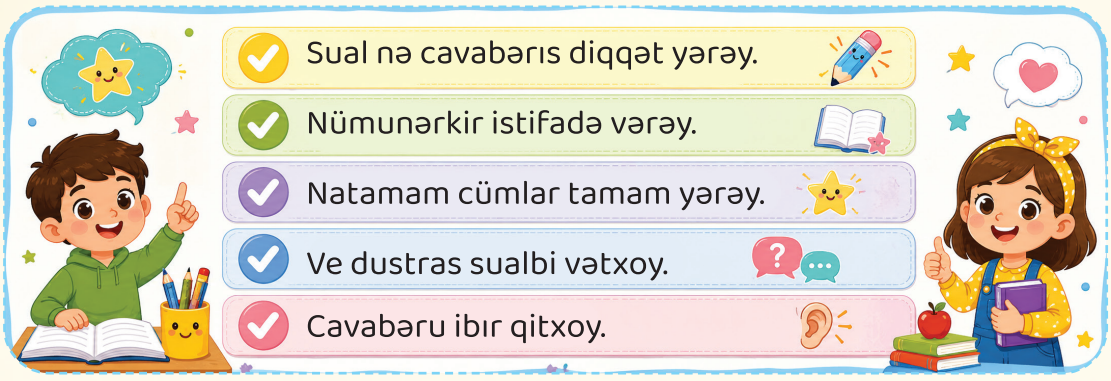
Hatəyiçinə səb can qiyid təsvir yiriyinsə:

1. Can qiyid (*bitki, ĥəyvan*) təqdim virü.
2. Xarici itqəcər çisəni.
3. Faydar vuk'əri.

1. Ve kilfətci Ĥəqqına buxoy.

2. Ve kilfətcikir sar qərĤi ən Ĥəqqına təsvirləh'ə inşa çitxoy.

Plan

- H'urən xarici itqəc təsvir yərəy;
- Çəxanə daxili xüsusiyyətər qeyd yərəy;
- Ve münasibət əts'ər yərəy.

Həli cədvəlbekir lazım x'iyəh'ə ç'elib qəçĥurəy.

A

Qarənə itqəc	İcin	H'ulim	Q'əli ç'er
h'əyarəd yaraşıqləh'əd qağəd əskəh'əd	ləzıd sıbelbi qiyıd çipırəd h'axtəd gurguməd	ləĥəb sərvurəb ç'ebub ç'uk'nub	ləĥə ləzı ç'ebu godə h'axtə dalğali gırgıç'

B

H'arənə h'ələmətər	
q'ah'ələd	xeyirxahəd
tələbkarəd	yik' əçuxəd
ədalətləh'əd	gucləh'əd
mərhəmətləh'əd	
vətənpərvərəd	
səbirləh'əd	düzəd
təmkinləh'əd	zəhmət qonıd

Ç'elib düzgün çiyəcis;
cümlar düzgün qurmişəricis diqqət yərəy.

3. Qəçĥünə həlmə sxemər xo düzərəs şerə vevər.

– Bubəy xarici itqəc hancirəh'əci?

– Je bubəy qağədi. H'ulim ç'ebubi.

– Əd səbırləh'əd, məĥkəməd nə dözümləh'ədi.

4. Vuyəh'ə ç'elibekir nəqli nə sual cümlar düzərəy.

a. dəy, h'əyəl, tərbiyə, vuyic
b. ğalə, halci, keyfiyyətər
c. kilfət, ĥar yərıc, h'əyəl, şi
d. kilfət, dövlət, təməl

2 Bəy dərs

Uxəcvər h'urən

Ves əts'əy, mətncə şicəh'ar gaf çecano?

1. Mətn rolbe q'on uxoy.

Hər zat'cikir şikayət viyi səb riş yəh'onü. Əd, dəxəy-dəxəy icicəh'ar qəx'orü, ətrafcə yəh'əndə q'on kobud rəftar yirini. Bəyır rişis dərs vuyic qərarən qux'urd.

Ənır, rişux mətbəxcən xokurc. Şibıd qab qəyinə pilətəcu qiyəc. Şibcicən stə x'əd h'ats'əy nə pilətə ugərəc. X'əd izələ h'ax'arəmə sıncicən gozar, sıncicən kusunt', şibkəh'əcən mə qəhvəc danbi ts'əh'əc. Rişivən hişq'on dopi nə guzətəc.

◆ *Şikıl təsvir yərəy. Şikılnə abzasci ərəcə oxşarvəl yəh'əm?*

Riş hişq'on q'əlle h'adopis kərə sakitcə kölsəlnü. Ənır li kar şic q'on kutəĥ x'iyic guzətrəh'əcini.

Əmmə səbr dobus kərə sətke yefticər çəxanə sualbi vuyic. Ən bəyir mə səs qədəh'ə.

20(qa) dəqiqə çəxanə bəyır qabrə q'ən vusərə yəəc. Sufta gazar qəvĥəy sınci qabcə əskodu. Çəxanə kusunt' qəvĥədu. Axricə, şibkəh'ə qabcə h'əyi qəhvə sınci fincanəcən h'oxdu. Ug icin rişixun qüyki xəbar qəyinc:

– **Vi rişmı, şi irqîri vəs?**

– Gazar, kusunt', qəhvə, – lıpinə rişir cavab vudu.

– Hil gazaru xəb vət'.

Rişir lıpiyəh'əc yəəc. Qazar qədılədüni.

– Hil kusunt'ci qabux yəĥ.

Kusuntci yiq'iç k'uvu x'iyəh'əni.

– Hil mə qəhvəc dadınəxun kepsıl.

Rişir qəhvəckir səb xup' qırdu. H'əyarə dad yəh'əni. Ən icin qûrdu. **Əmmə**

– Vi bəy! Ubi vori şi luu ç'el x'iyic?

– Gazar, kusunt' nə qəhvə şib stə x'icə h'əcini. Əmmə har sıncic ucis munasibət fərqli x'iyic. Gazar h'urən k'ovəh'ədüni. Qaynərə x'ic yiqîçə qədıl x'iyi, gucərər h'aq'uldu. K'usunt' zərifədüni. Əmmə qaynarə x'icə k'uvu x'idu. Qəhvəsə qaynarə x'icə həm ic dəgiş x'idu, həm mə x'əd dəgişəc. Vun ubekir halcidü? Həyatcə səb problem və h'urikin qax'arəmə şi yicənə vun?

Riş ge bəyıs şi lıpıc ik x'iyic q'əlle h'əpi yəh'oni.

Uxocər çəxanə

- Mətncə şicəh'ar gaf ipdu?
- Bəy dərs şi x'idu?
- Ves əts'əy, ən riş şi q'əlle h'əpdu?

2. Həli məlumatərkir sə mətncə dəpĥo:

A) Riş təltuk nə səbr dobudüni.

B) Bəy aşpaz yiini.

C) Rişivər lıpiyəh'əbekir nəticə qivĥis x'idu.

D) Hadisar mətbəxcə x'ici.

3. Mətncis aid 2 (q'o) sual çitxoy. Çəxanəmə əbes cavab vətxoy.

Sual	Cavab
1.	
2.	

4. Mətnci əsascə lıpıs şerə:

1. Bəyis riş porə ikəcu.
2. Rişivər ge bəyir lıpiyəh'əbekir nəticə qivĥis şedüb.
3. Bəyir əşyarkir istifadə vəaynə rişis ibrət dərs vuts'ni.
4. Həyatcə admi müxtəlif xasiyyətci insanbeq'on rast şeri.
5. Bəy xo rişi sağnə səbr darıd yiini.

5. Hadisar ardıcılvəl ipkəy.

1. Bəyir plitəc q'ən vusərə yiri.
2. Plitəc q'ən ugərəcər çəxanə qabri x'icır h'ats' yiri.
3. X'əd izələ h'ax'ərəmə qabrah'an gazar, kusunt' nə qəhvəc danbi h'əyts'iri.
4. Səbir dobu rişir ge bəyis sualbi vuts'ni.
5. Bəyir şibıd qab qoni.

6. Suftəkəh'ə ç'el əmmə ipiyəh'ə cümləc ardı hancəri lıpıs şerə?

A) mo xo hişq'on q'əlle h'əpi dobnü.

B) artux hər zat' q'əlle h'əpi yəh'onü.

C) hər zat' ənıs məna dobıcim irq̂irni.

D) hurmət xatirəs q'əli səs qih'didni.

7. Sxem əsascə buxəy.

Riş

8. Səbəb-nəticə əlaqar tamam yərəy. Mətncis əsascə səb mə vin əlavə yərəy.

Səbəb	Nəticə
Bəyis rişis dərs vuyis ik x'iyic.	…
Bəyir kusunt' izələ h'əftiyəh'ə x'icən ts'əvh'ədu.	…
…	…

9. Mətnci əsas fikir ipkəy.

10. Həli ç'elibe əks mənaləh'əc vuk'oy.

11. Həli ç'elibekir sə *k'uvu* ç'il q'on möq'övəmənaləh'əci:

A) sərtvəl
B) məĥkəm
C) k'uvucə
D) k'uvuvəl

12. *K'uvu* ç'el cümləcə limən lıpəy ki, vuyəh'ə ç'elib əvəz yərəs işi:

K'uvucə ix'ıc _____

K'uvucə h'əx'rıc _____

13. Q'ənkir xətt yighiyəh'ə ç'elibekir sə mətncə ipiyəh'ə dərs ç'il mənacis uyğun quşxəri. Hələ cümlə qəpxurəy.

A) Reyhanır vori dərsimeh'ar fı qoni.

B) Əd, dərsimes Ĥazır yiini.

C) İnsancis q'əli tarix bu dərsü.

D) Sdə mə həlmə pisə kar iq̂ənə vun, məĥkəm dərs qoncənəvun.

14. İbır qiyəh'ə mətnci əsascə sualbes cavab vətxoy.

14.1. Mətncə şicəh'ar gaf çeri?

A) Kilfətci sədvəlcivər

B) Kilfətci bud x'iyicvər

C) Cahilbes virəh'ə nəsihətcih'ar

D) Ğaləx'ınvəl yəricəh'ar

14.2. Mətncir cahilbevəsə halci xüsusiyyətər tərbiyə yiri?

14.3. Ubekir halcic kilfət ç'il izahəti?

a. Sıntə yaşamiş şəh'a möq'övə qohumər vori

b. Sə-sındı q'on əlaqə yəh'ə admiyər

15. Ve valideynber nə məh'limcir ves vuyəh'ə tövsiyar Ĥəqqınə buxoy.

16. Həli cümlar diqqətci q'on uxoy.

Və həyat zəhmət qanə yaşamiş sək! Xoşcə ux ki, xoşə ç'elib ix'ivəs.

İnsanbes ğalax'ınvəl nə kumək vər!

Ves əts'əy, həli cümlar halci məzmunəyi?

A) əmr

B) xahiş

C) nəsihət

D) tələb

Yik'ü vaĝoac

Əmr cümlarır xahişvəl, ikx'ınvəl, nəsihətvəl, tələbvəl əts'ər yiri. Həli sağnə cümlar axricə intonasiyackir asılı x'iyi nöqtə, yəmə nidac işarə qisəni.

Məsələn,

Zəhmət dəx'ənə, pəncərə əçuxor. (xahiş əts'ər yiri)

Rək əçuxor! (əmr əts'ər yiri)

İnsanbes ğalax'ınvəl nə kumək vər! (nəsihət əsər yiri)

17. Şikılbi ç'ilq'on əvəz vəyinə cümlar tamam yərəy.

 nə xeyirləh'ə tərəvəzəri. Hər yiğınə ikicəh'an səb h'ulic lazımi. Zə bəyir qıqri. dadləh'ə tərəvəzi. Zə şidrır uh'lü.

18. "Zə valideynbe tövsiyar" mövzucə mətn Ĥazır vərəy.

3 HANCƏRİ UXAC LAZIMİ

1. Mətn rolbe q'on uxoy. Hələcə diqqət vərəy:
   - ç'elibe düzgün tələffüscis;
   - cümlar düzgün tələffüscis;
   - intonasiyacis.

   Şikil təsvir vərəy.

Sınci yiğına sar firi bəy bodovən qux'i nə luri:

– Luri ki, zəs uxoc əts'ədid, cgə x'iyic-dəx'ə vorındə gövlcu qırq'ərizın. Zəs əts'əci ki, əncibər Ĥəqqliyıb. Hiss yirızın ki, porə vəxtınə zə mez dinc voqus dox'əcır, lıpıc lazım dədı gofrar gövl xoləcu. Xahiş virüzın, ... Zə səhvim düzərəs ikəcizəs.

Ürü hərfinə q'on vuyəh'ə cümlə hancəri tamam vərəs şero?

Bəyir fikir və'əy nə çəxanə k'ulcər səb q̂ətq̂ud quğəy admicu vuyi, luri:

– Ud qoyin, q'əç' k'ulci xalah'an, q̂ətq̂ud əçuxor, yiq'iç'ə h'əyi kokri q'umən kınəy, ucən qiyx'ır.

Hələ admicır məsələ asant həll x'iyicəh'an nöğ x'iyi xalah'an qarç'əri. Ənır, q̂ətq̂udci kokri ətrafcən ç'uk'ri, çəxanəmə bəy bodovən qiyx'əri. Bəyir luri:

Admic təəccübcikir h'ulim bub şeri:

– Hələ kərə gügülə kokri hancəri got'ərəs şerə?

Bəyir luri:

– Ç'el xo hələməni. Siveh'ar qəpənə, got'ərəs şedob vəvər. Uxus ik şərəmə h'urən fikir vər, çəxanə ux. Cəhd vər, siveh'ar qax'ə ç'ilis cuxud q'ət'ul.

Bəy li ç'elib admicis dərs x'iyic. Hələ yiğınər çəxanə ciddi şikılə ug süvü cuxud qət'uld.

Ĥəqqcə, insancir uxocis diqqət vuts'u gərək. Yik' xolərıc, gövl qəp'ç'ərə vərıc ğalə h'ələmət dəd.

2. Ürü çərçivəcə halci cümlə çivənə, motki düz şerə?

A) Hil ix'i fikir vər, çəxanə mə quşxərəvun.

B) Hil q̂ətq̂udci vori kokri got'əy, zoxun qəyvəh'aş.

C) Çis q'əli kokri q'umən ç'uk'əcvun?

D) Çis q'əli ehtiyat yədəbvun?

3. Mətncə şicəh'ar buxorib?

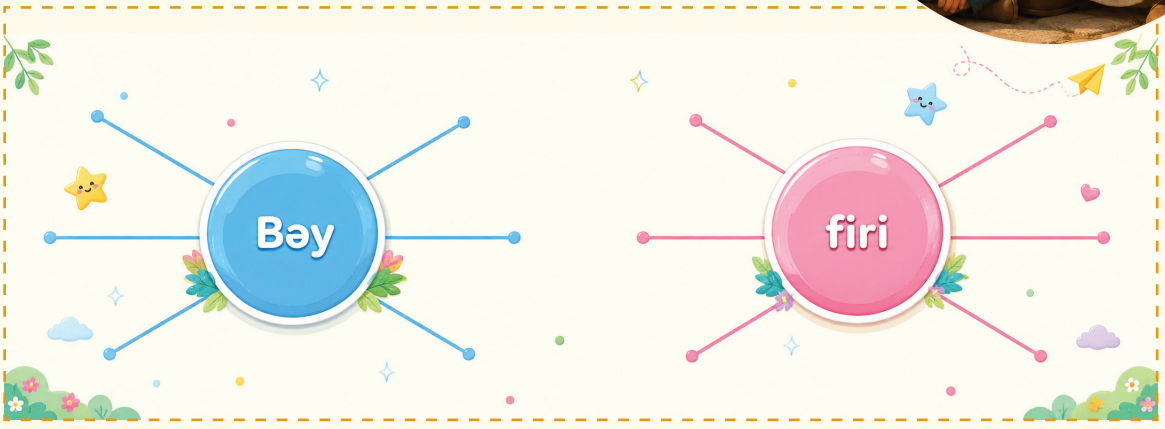
A) ahılə insanbe müdrikvəlcəh'ar

B) müdrik insanci nəsihətərəh'ar

C) cgə dədi buxoc nəticərəh'ar

D) q̂ətq̂udci kokri gügül x'iyicəh'ar

4. Bəy nə fira xüsusiyyətər vətxoy.

5. Bəyir məsləhət ikə firi hancəri q'əlle ih'ri?

6. Mətnci əsas fikir şiyi?

7. Əsas fikir halci obrazci vasitəcq'on ts'uq̂ərə viri?

8. Bəy ç'elib bərpa yərəy. Əbekir halcid mətnci məzmunəs uyğuni?

9. Vin bərpa vəyəh'ə bəy ç'elibe məna izah vərəy.

10. Cümlar növ qəçĥi nə əbi qrup halınən əh'əy.

Səh'ət neçəyi? Admi həmişə düz uxorə. Rək-xən həmə xo səliqələh'əci! Jin nənəy məsləhətəru ibır qiyəci. Bəyir hancirəh'ə nəsihət vudu? Firovər qətqutci kokri got'ərəs dəx'ə. Bubəy çis q'əli porə ikəcizəs? Zə şid həmə xo h'aq'ılləh'ədi!

Nəqlci cümlə	Sualci cümlə	Əmrci cümlə	Nidac cümlə

11. Ç'elib müvafiq xənəcən got'ərəy.

Qədil, bəy, xal, firi, lıfəĥ, kok, gügül, k'ul, qətqud, rək, kuçə

Ti?	Şi?	Hancəri?	Hatə?

12. "Zın hancəri uxorizın?" sualəs 3-4 cümləc q'on cavab çitxoy. Həlicə obyektiv səbkəy.

4 DİALOQƏR

1. Həli mövzuyərə dialoqər dix'əy.

Ucis q'əli:

- qrupərən kul səbkəy;
- mövzu qəçĥurəy;
- sualbi hazır vərəy;
- sualbes cavab vətxoy.

Sualbi tərtib yərıcvər h'urən
mətn vasitəcq'on ts'uqər yərəs ikə
fikir müəyyən vərəy.

Məktəbcə

Muzeycə

Kuçəcə

Ruka

2. Ve dialoqər təqdim yəəy nə yıldaşərq'on müzakirə tuğəy.

3. K'ulcə hatəsə sə mövzucə dialoq tərtib yərəy.

5 LIF NƏ DZIZ

Uxəcvər h'urən

Dustri, ves əts'əy, mətncə şicəh'ar buxocənəb?

Səb yəh'ənü, səb dobnü. Səb lıf yəh'onü.

Qərəyazci yiğ yiini. Lıf x'əd qıras qəbk'undu. İtqəc ki, səb dzız x'icən h'oq'i qitərəh'əcü. Lıf dəxəy dzızıləs kuməkcən qux'urdu. Dimdikcə səd beş qəyinə x'icən ts'əh'əc. Əmmə beş dzızılvər səd qədər ərəli h'əq'ılc. Kur axıntıcir dzız səd qədər uqtah'an tuğodu.

Li səfər lıfırır səd t'ıl ipkəy nə əc x'icən ts'əh'əc. Dzız dəxəy t'ılırdəh'an qəp'ç'idu. Hələmən, əcvər, xilas x'iyis x'iyic. Kur qırxəcən qarç'ərəmə dzızılır lıfırvən lıpıc:

– Zın q'əyickir kutəĥ vəduvun. Sə yiğ şerə, zın xo zəvəs kumək virozın.

Lıf dzızıl gafınox qûrdu:

– Vun porə silədü, zəs hancəri kumək viconovun?

Dzızılır hişq'on dopu. Lıf qəbk'ü qəç'ipdu.

Hələ govunər xeyli vəxt yepdu. Lıf dar q'əli qiyi nıbəcə rəĥətcə axarü. Sınci uvçir əd dəxəcər guzət yirəh'əcüni. Ənıs, lıf axü yəh'ə x'ində üqrəs ik x'idu. Qili t'ilime h'ədi darıs möq'öv x'iyid. Hələcə dzızılır uvçic gardənəcər k'uvucə k'ıp'ıc. Uvçi k'uvucə ufuldəmiş x'iyid. Lıf ən səsınəkir xəbar x'iyi qəbk'undu. Hələcə dzız ipqəy, lıpıc:

– Porə sağ vərəy vun, dust. Ğaləx'ınvəlcis ğalax'ınvəl həlcə lıpci.

1. Şəkilbe mətncis uyğun ardıcıllıqla ipkəy.

2. Sxemər tamam yərəy.

A

Lıf	
ğalə xüsusiyyətər	**pisə xüsusiyyətər**

B

Dzız	
ğalə xüsusiyyətər	**pisə xüsusiyyətər**

3. Uvçi obrazçis münasibət ətsʼərərəy.

4. Mətnci əsascə lıpıs şerə:

a. Ğaləxʼınvəl heç vəxt gul şedid.

b. Pisvəlcis xo ğaləxʼınvəlciqʼon cavab vuyic lazımi.

c. Hər kəscis ğalaxʼınvəl yəric lazım dəd.

5. Mətn bədii, yəmə elmi xʼiyic lıpəy.

6. Mətnci əsas ideya müəyyən vərəy.

7. İbır qiyəh'ə mətn əsascə sualbes cavab vətxoy.

7.1. Əqrəbcir çis q'əli tısbağacux çoxts'ını?

7.2. Əqrəbcir tısbağacux hatər çoxts'ını?

7.3. Ves əts'əy, əqrəbci aghucvər tısbağacis təsir yərəs şerəm? Çis həlmən hesab yiri vin?

7.4. Tısbağacir əqrəb x'ic yiq'içə yeptinə düzmi hərəkət vədu? Ve cavabər izah yərəy.

7.5. “Lıf nə ʤızız” mətnci q’on “Tısbağa nə əqrəb” mətn müqayisə vərəy.

“Lıf nə ʤızız”	“Tısbağa nə əqrəb”
Oxşar cəhətər	
Fərqləh’ə cəhətər	

7.6. Mətnci əsas fikir ipkəy.

8. Mətnci plan çitxoy.

9. Ğalax’ınvəl yərıc q’on əlaqələh’ə bəy ç’elib ipkəy.

10. Şikılbes uyğun ç’elibe q’on əvəz yə’əynə cümlər çitxoy.

1. Yix’ən q’on yix’əri.
2. Halovəru q’on ütü qat’əri.
3. sülhci quşü.
4. ic nıbə nöq’ucə qalğuli.
5. məhsulbi voqâri.

IV BÖLMƏ

Təbiətcə rəngib

1. Təbiətcə rəngib
2. Yeçil dar
3. Aytac ğələt
4. Bağban dələ
5. Plastikci ts'ih'ibekir şi dix'is şerə?

1 TƏBİƏTCƏ RƏNGİB

1. Ve dustraq'on sıntə sualbes cavab ipkəy.

Dustri, li səfər veq'on rəngibe Ĥəqqınə buxus ikəjes.

Yəqin ki, ve harsındıs kifayətəs kərə rəngibe trıb əts'əci. Ves porə ikə rəngib xo yəh'ə.

Bəs təbiətci rəngibes diqqət vəcimvin?

Dustri, ves əts'əy təbiət rəngləh'əc şerim?

H'uşxəy veq'on sıntə təbiət seyr vərəs qəp'ç'idərəy.

2. Mətnbi uxoy nə həli tapşırıqər həll yərəy.

- Şikılbe halci fəsilbi təsvir x'iyic lıpəy;
- Nöqtar cgəçə uyğun ç'elib əlavə yərəy.

... sın yuq'ci fəsilbekir səbi. Əc rəngib porə h'əyarəbi. Li fəsilə hər x'indır ç'ebu, qızılə rəng qoni. Qızılə beşrar hər x'en q'ələnçə cim təraz virü. H'əşxə ç'ebicərır beşrə, darde rug dzımi, əbi sət kemə füsunkar vuk'ri.

Ruk ç'upç'uk'nu yiini. Təpar, meğa, dəndəc darbi, hətta qorə xo ç'uk'nu yiinü. Ç'upç'uk'nu çəmənber, hər sağnə beşrar işım-işım rəng vuts'unni. Ud, ... fəsilü.

H'ilır sərvurə rəng qəyəh'əni. İnsanbi əc sahilcən istirahət vərəs q'əli, əckir fayda qəynəs q'əli quşxərib. H'il x'əd nə h'il qum porə xeyirləh'əbi. İnsanbi h'ilən ... fəslinə quşxərib. Əmmə viraqci q'ənik porə h'əyx'ırəs şedəd. Uc, sağlamvəlcis q'əli təhlükə x'iyis şerə.

Çəmənber ürüı rəng qəyəh'əni. Əbes ürü rəng vuyəh'əc lalər yiini. Şiber əbekir çələng düzəy, ge q'əlü qirk'uri. Təbiətcə ürü rənginə təkcə çiçəkər dəd, gəgəy nə tərəvəzər xo şeri. Əbe trıb sıntə lıpdərəy.

3. Həli şikıləs uyğun halci cümlar çiyis şerə?

4. Mətncü ibır qiyəy nə vin çiyəh'ə cümlarq'on (tapşırıq 3) müqayisə vərəy. Fərq, dəx'ənə oxşarvəl x'icim?

4.1. Çis q'əli heyvanber q'əcis qida çətin irkiri?

5. "Qrıts'ə q'ud nə yay" mövzucə təsvir xarakterləh'ə inşa çitxoy. İnşa çiyis q'əli h'urən plan tərtib vərəy.

2 YEÇİL DAR

1. Mətn düzgün uxoy.

Məktəbci rike Vüsalq'on sıntə yeçil qələm çep'k'urcujin. Qələm hələ porə kurpə yiini. Çəhrayəh'ə çiçəkər ts'iycə kın x'iyəh'əni.

Sdəmə havacu qəy qiftıc. Yifınəs möq'öv ts'ərəx kın x'idu. Məktəbci rike yəh'ə yeçil darber sanki jevər kumək soqîrəh'əcinü. Sinfəc vori h'əyəlber təşviş yughundu. Qərar qəvh'ədujin ki, ikicis kərə biki, bağci qərəvul yighındərəy. Çet'k'üyəh'ə qələmər ərəcə tonqal ugərəcjin. Hər x'en firmar kiyəc. Tonqalə firmar ikicis kərə kum h'ədi kiyəc. Gül ts'iycə kınəyəh'ə darbi həli sağnə şəxtəckir voqîacjin.

İkicəh'an mo viraq dağrə ərəcər qəpdu. Baharci quşra nöğə səsınər ətraf kiyəc. Hər zat' ic qəydəcə yiini. Je darbeh'ar şəxtəcir qet'dədni.

Qılman İlkin

2. Yeçil qələm hatə vizə yəh'onü?

3. Yeçil qələm halır vizə yəh'onü?

4. Mətnciq'on əlaqələh'ə doğrəh'ə nə mix'inə fikirbi vuk'oy.

- Firmar yeçil darbi şəxtəckir voqac.
- Gucləh'ə yizır dar gülbi kın yə'əc.
- H'əyəlber darbi voqus q'əli tədbir vədu.
- H'əyelbe hərəkətcis alqış qiyx'ərü.
- Məktəbci rike təkcə səb yeçil dar yəh'onü.

5. Mətnci əsas fikir ipkəy.

6. Həli bəy ç'elibekir halcid mətnci ideyacis uyğunü?

A) Təbiət voqac lazımi.
B) Ehtiyat q'ah'alən yaraşığı.
C) Guc sədvəlcəyi.
D) Sınci gülırdı q'on bahar şedob.

7. Cümlə tamam vərəy.

Ves əts'əy, həli şikıl "Yeçil dar" mətnci bodo əskis şerəm?

Ey, şerə, çiski ...

.....

.....

.....

Və', şedəd, çiski ...

.....

.....

.....

8. *Je sinfəc vori h'əyəlber təşviş yughundu* cümləcər çəxanə səb silə dialoq qurmiş vərəy. Dialoq limən qurmiş vərəy ki, əd mətncən əlavə vərəs vişi.

9. Vin ibır qiyəh'ə mətnci əsascə sualbes cavab vətxoy.

9.1. Mətncə buxorib:

A) darbi müxtəlif rənginə x'iyicəh'ar
B) darbe təbiətcis faydacəh'ar
C) darbi ruka sərvət x'iyicəh'ar
D) darbi ç'uk'nu rənginə x'iyicəh'ar

9.2. Darber hava halci qazilq'on zəngin yiri?

1. Karbon qazilq'on 2. Oksigen qazilq'on 3. Heç sınci qazilq'on

9.3. Darbe təbiətcis xeyri halcici?

A) darkir kağat' qəynıc
B) darkir tikinti materialbi qəynıc
C) darber kulak vəsəc nə işq'ın vuyic h'ur qəynıc
D) darbi h'əyarəb x'iyic

9.4. Darbekir tikinti material cim hancəri istifadə şeri?

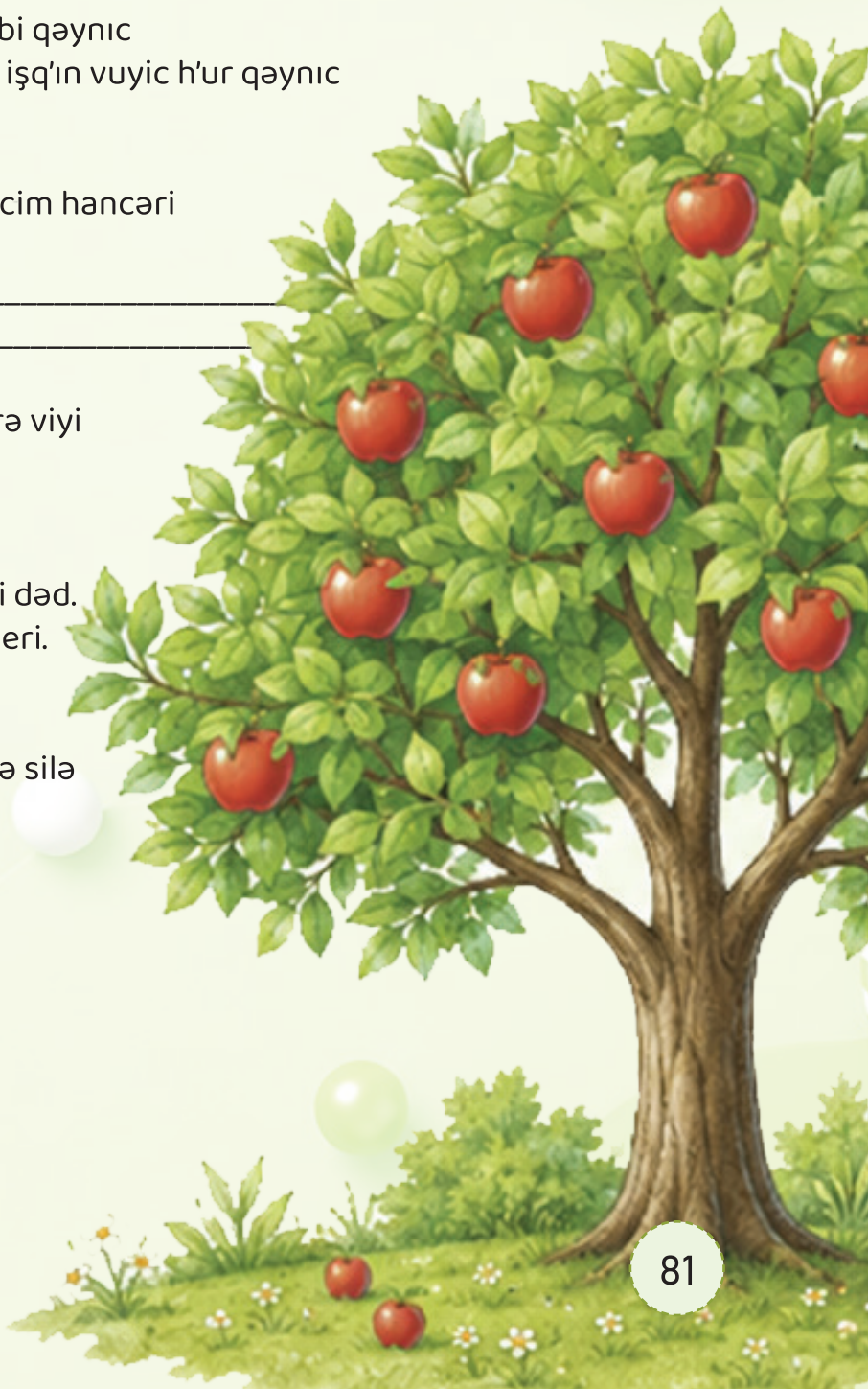
_____

_____

9.5. Mətn vasitəcq'on ts'uq'orə viyi fikir halcidü?

A) Darbi sıx yizəc lazımi.
B) Darbi voqˆac lazımi.
C) Darbe hələmə xo xeyri dəd.
D) Darbi həmişə ç'uk'nu şeri.

10. Səb dar təsvir virə sə silə inşa çitxoy.

3 AYTAC ĞƏLƏT (İXTİSARƏQ'ON)

Uxəcvər h'urən

Trınə əsascə mətncə şicəh'ar buxəcənəbçinəc q'on əlaqələh'ə fikir vəts'ər vərəy.

1. Mətn rolbeq'on uxoy. Mətn uxcis intonasiya nə düzgün tələffüz diqqətcə voqây.

I

Aytac ğələt şiyiçinə, əts'ər x'iyic ikəcim ves? Aytac Ĥəqqınə uxodəm, vin mə ibır qitxoy, ən ğələt ipkəy. Aytacır şi x'eynə, q'umən ts'ih'ri. Həm mə hatər ts'ih'ri, əts'əcim ves? Pəncərəcər! Yeç h'ulənə, q'əp pəncərəcər ts'ih'rü. Yek h'ulənə, k'ərəp' pəncərəcər ts'ih'rü. Hətta ge dəyir ənu zibilə çəntə kuçəcə zibil qabcən ts'ih'is vuyənə Aytacır əc xo pəncərəcər h'al yiri. Həli hissəc şikıl: rişir pəncərəcər zibil ts'ih'rü

Sə yiğ şi x'iyic, şi! Aytacır k'ulcə əsq'ünə cizgi filmcixun kölsələh'əcinü. Sdəmə səs ix'əy nə pəncərəcis möq'öv x'idu.

– Amaaan, uc şiyi?! – lurə kekoy ikundu. Pəncərəc q'ənik sə zibillux h'əməl h'əx'i nə əbe h'ədeh'an t'ıt'ar, h'ərəgoyər, çiçar nə soxulcanbi got' x'iyəh'əni.

Hil t'ıt'ar qədk'ü pəncərəcis möq'öv şeri, çiçri nə h'ərəgoyər xo divarəs ge dəy pəncərəc xun qarç'ərəh'əcini. Aytacır dəxəy pəncərə k'uvucə kufəc. Əmmə k'ulcən xo porə t'ıt'ar, h'ərəgoyər h'ats' x'iyəh'əni.

Aytac rikih'ar qəp'ç'i pilləkənbes əts'ən h'əp'ç'i nə qarən qəp'ç'idu. Əd, ge budəy k'ulcən yüq'inə ənvən lıpıc:

– Vi dəy, kumək vər, vi dəy! Hələ t'ıt'arkir, h'ərəgoyərkir, soxulcanbekir hancəri kutəĥ x'iyis şerə zəvər?

Budəyır lıpıc:

– Hatə t'iğel, zibil yəh'osə, t'ıt'ar, soxulcanbi, h'ərəgoyər hələcə şerə, insanbes xo azar ts'uq̂ərə viro. Dəxəy hələ cgə təmıs yərıc lazımi.

2. Həli sualbekir sıncicis mətncə cavab ipkis şerə:

A) Aytacır çis zibil pəncərəcər ts'ih'rü?

B) Aytacır halux kumək vərəs xokurc?

C) Budəy çis q'əli hələsəh'ət kuməkcən qudox'ru?

D) Budəyir Aytacvən şi lıpıc?

3. Cədvəl tamam yərəy.

Qeyd. Cədvəl tamam yərəs q'əli uyğun qrafa qəçĥü nə ve fikir izah vərəy.

“Aytac ğələt” mətn			
bədii mətnü,	bədii mətn dob,	elmi mətnü,	elmi mətn dob,
çiski			
...	...	...	...

4. Təsəvvür vərəy ki, vorındər k'ulci zibil kuçəcən qoyts'ürü. Hələcə şi x'iyis şerə?

II

Budəy Aytacq'on sıntə əndəgicən qux'urdu. K'ulci pəncərəc q'ənik kiyi zibillux irqîirəmə lıpıc:

–Kəy, həli zibillux təmıs dəvənə h'ərəgoyərkir, t'ıt'rakir, çiçrakir kutəĥ x'iyis şedəd vəvər.

Budəyir bu mogul qoyundu. Aytacır mə silə mogul qoyundu. Əndər sufta zibilbi vəpi sıntən got'əc. Çəxanə Aytacır zibilə çəntar quğoc. Zibilbi çəntəran h'əyts'əy, sivri yut'ulc. Əbi zibilə qabrəh'an ts'əh'əc. Qibx'i zibilluxci cgə x'icq'on zımıc. Sətĥəlcəh'ar vori çiçri, t'ıt'ar, h'ərəgoyər ginəs zibil vodaq'inə qəç'ix'ıc. Əlbəttə qəç'çecənə. Çiski əbi t'iğelə x'ində h'əməl h'əşxəri.

Çəxanə k'ulcən h'əbç'idıb. Budəyir 4 k'art'oşkə x'icə cirdu. Çəxanə əbe qabux yəĥəy vulə yəəc. Sınci ləzı qutucər həbri qəĥəc.

Aytacır xəbar qəyinc:

- Ubi şiyi, vi dəy?

– Uc bor turşuyi. Əm vulə vəyi həli kart'oşkəcik çixar vicono zın. Çəxanə həli çixarəyəh'əckir silə k'ot'ni düz yəəynə k'ulcə h'ərəgoyər quşxə meelbe əskicənə zın. Hələcə h'ərəgoyər sdə mə möq'öv quşxədəd. Əmmə h'əyəlber ube xəb vodot'u gərək. Çiski zəhərləh'əbi.

Budəyir ləzı bor turşuc həbri vulə yəəy kart'oşkəcik çixar vəəy nə əbi sə-sıncicik çixar yəəc. Çəxanəmə fındıq ciskərə k'ot'ni düzəy nə əbi k'ulci meelbe, x'ic boruyər begrime əskəc. Ĥəqqcə xo, ucər çəxanə sdəmə h'ərəgoyər dəx'ə.

Aytacmə ic ğələt q'əlle h'əpi yəh'onü. Sdəmə li ğələt təkrar də'əru.

Hil əts'ər x'icim ves Aytac ğələt şi yiini? Yəqin ki, vin həlmə ğələtər yidid.

Aygün Həsənoğlu

Dustri, Aytac ğələt şiyiçinə əts'ər x'icim ves?

Aytac sağnə hərəkət viyincibər birqəcim ves? Hələcə əndəvən şi lıpcivin?

5. Aytac ĥəqqına şi fikirəyibvin? Ən hərəkətəru hancəri qiymət qisinvin?

6. Aytac ğalə nə pisə xüsusiyyətər lıpəy.

Aytac	
Ğalə xüsusiyyətər	**Pisə xüsusiyyətər**

7. Mətnci əsascə səbəb-nəticə əlaqar tamam vərəy.

Səbəb	Nəticə
1. Aytacır zibilbi pəncərəcər qarən ts'ih'irni.	1 ...
2 ...	2. Aytacır pəncərə k'uvucə kufəc.
3. Hər x'en zibil yiini.	3 ...

8. Ətraf mühitci h'əyarəx'ınvəlcikir insancir halci hissim yorĝuri?

9. "Yin yaşamiş şəh'a q'um zibilluxcikir voĝədərəy" trınə müzakirə yoĝrəy. Silə dialoq xo hazır vərəs çerə vevər.

Yik'ü vaĝoac

Eynicinsınəq'on yəh'əb fərq əts'ərərəs q'əli əndəs xüsusi trıb vuts'əni. Həlmə trıb bu hərfınəq'on çisəni.

Məsələn Nərgiz, Nicat, Bakı, Quba, Azərbaycan xüsusi isiməri. Çiski li trıbərər əbi ləabevər fərq əts'ər yiri.

İnsanci trıb, soyadər, şəhər, ulkə, okean, h'il, kur, kum, şəhər, qəsəbə nə i. vuyəh'ə trıb xüsusi isiməri.

10. Mətncər xüsusi isimər qəçĥurəy.

11. Səd qədər xüsusi isimər çitxoy, əbi cümləcə vətxoy.

4 BAĞBAN DƏLƏ

1. Mətn rolbeq'on uxoy.

2. Mətncə şicəh'ar buxəcənəbçinə təxmin yərəy.

I hissə

Yemxicini. Dələ ikicəh'an dəxəcər daru qiyi nbəcə əsq'ü ətrafcən kölsələh'əcinü. Sdəmə əc h'ulis q'umə qiyi şam qoza ipq̂ədu. Əd, cəld darah'ar h'əp'ç'idu. İcir-icis lıpıc:

– Dəxəy ipi zəəm qoyi, h'uldəm.

Dələcir yiq'iç tuməq'on h'ats'ə h'əyarə şam qoza qoyindu. Ətrafcə hitq'on darnib. Əcir, qoza rəĥət h'uləs q'əli sə qədər qırxəcən yep'ç'idu:

– Hə, mohil heç halvər qoza zəvər qoynəs şedob. Əsq'ü, h'uldəm.

Sdəmə uq̂tah'ar sə xışıltı ix'əc.

– Quşxəd yəh'ə. Qoza q'umə çebğuldəm. Çəxanə qux'i uh'ləzın. Dəx'ənə zə xəbah'ar qiĥro.

Dələcir qoza nöq'ucik çebğuldu. Cəld h'api darah'an qəbç'idu. Muu, xışıltı evh'əyəh'əd q'al x'icü, x'ına yiq'içci q'on ic nbəcən şiyi çinə tuğrə xicü.

Dələ darah'ar darah'an sax'arə-sax'arə ic nbəcən ipdu. Qoza heç ic fikirər qox'odübnü. Lımən sə bu qoza yiinü ki,...

3. Dələ nöğ x'iyic səbəb şi yiini?

4. Dələcir qoza çis q'əli cidır vədu? Ucir, dələc halci xüsusiyyət icincən qorq̂uri?

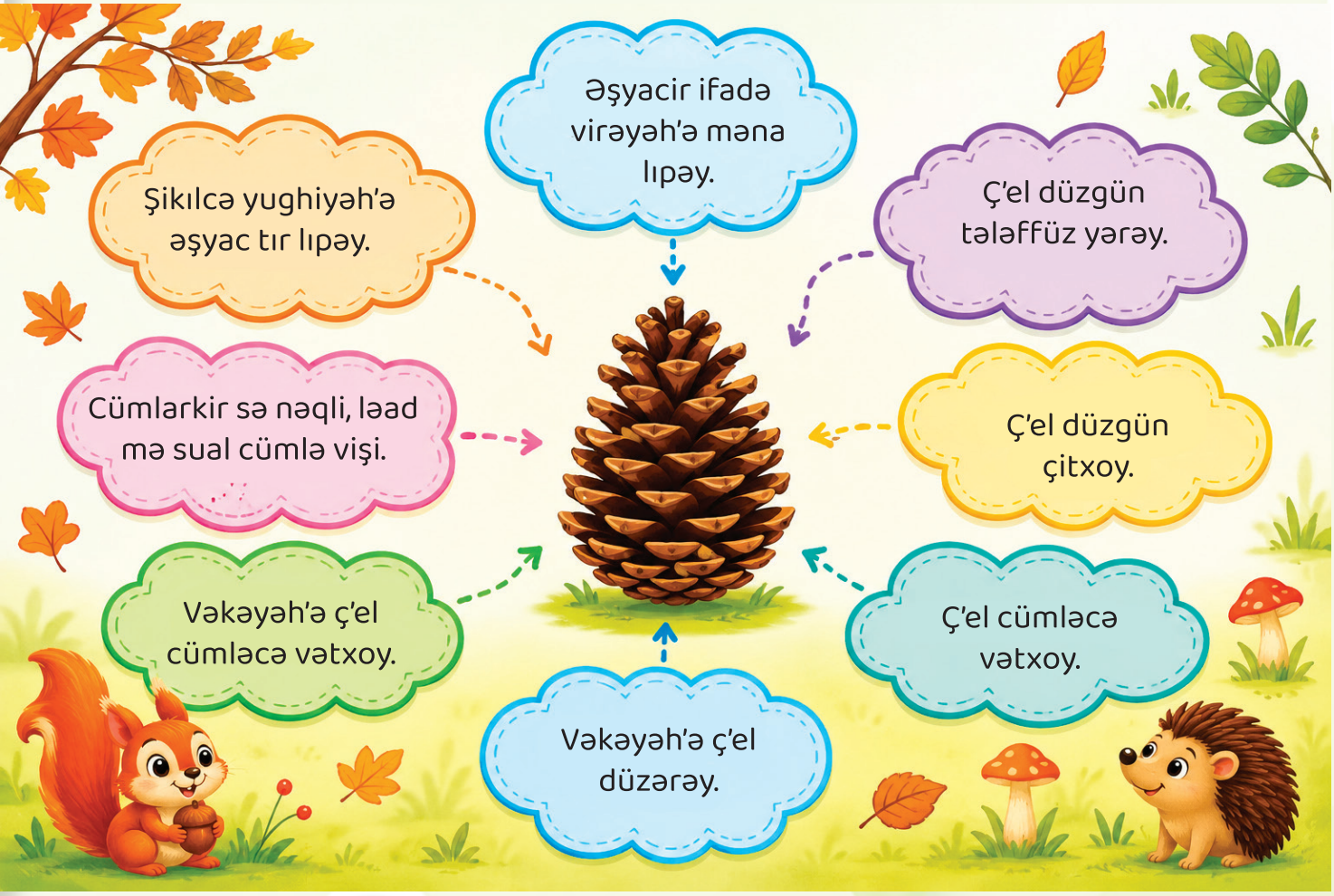
5. Dələcvər çis q'əli qoza h'uləs dox'o?

6. Dələcis halci səsınər k'iç' yəəc?

7. *"Bağban dələ" bədii mətni* fikir təsdiq vərəy.

8. Sxemcis cavab vətxoy.

II hissə

Yif qiftıc:

– Hə, mohil ipdəm, qoza ipkədəm, h'uldəm.

Əcir şi yiçinə pek'rimekir uxərə itqəyəh'ə Qərğər xəbar qəyinc:

– Əkonəcər voxun kölsələh'əcü zın, və siləd. Zə h'ulis porə nərahət irqîrüvun. Lıp kədəm, şi x'ici?

Dələ ic sirr əçux x'iyickir k'iç' x'iyinə keşkərə lıpıc:

– Və', və', hişq'on x'idəd, zə q'ıl tişərəh'əcü.

Qərğər lıpıc:

– Hələmənisə vuç axur. Yif qiftiyəh'ə, çis əsq'ü yəh'əvun?

– Hə, doğru lurivun. Əmmə h'urən sətke havacə h'əyx'urdəm, çəxanə axorozın.

Dələcir həli ç'elib lıpinə qoza çebğüyəh'ə x'indən yuq'undu.

Hava miç' x'iyəh'əni. H'ul h'ulis irqîdübni. Dələ həşkərə h'əyx'ono xo, əcvər qoza çebğuyəh'ə cgə ipkis dəx'ə. Axricə h'oki nə oxrəs q'əli ipdu. İcir-icis lıpıc:

– H'əyib dəd, ikicəh'an yiğ qiyx'ərəmə h'əyx'ü irkürə zın.

Dələ ikicəh'an axurəkir xəbar x'idu. Hər x'en yizır kiyəh'əni. Dələ h'asü x'idu:

– Li yizır xo h'əx'rəs vəxt ipkədu. Hil zın qoza hancəri h'əyx'ü ipkədəm?

Əcir, yiz t'ut'xurc. Qozacux h'əyx'urdu, ipkis mə dox'o. Yiğri yeftıc, dələcir ic h'ulim hələ x'indər yulghundidni. Əd hər vəxt qozacux h'əyx'ornü.

9. Dələcir çis q'əli qərğəcvən düzəc dopu?

10. Dələcvər çis q'əli qoza ipkis şedüb?

11. Dələcis qozac cgə ipkis kumək vərəy.

12. Ves əts'əy, dələ halci rixis ipənə, qoza irkiro?

13. Təsəvvür vərəy ki, dələcir qoza irkirü. Ves əts'əy, hadisar hancəri davam şeräni?

14. İbır qiyəy nə sualbes cavab vətxoy.

III hissə

Qərəyaz h'əx'ırc. Dələcir qoza çidır vəyəh'ə x'indər şam dar qəbç'idu. Ruka heyvandərır təəccüb vədu.

Qurur xəbar qəyinc:

– Qəribəyi, ves əts'əy, həli şam dar halır quğəy həlcə vizəcu?

K'üğerır lıpıc:

– Zın xo mat ikü yəh'o. Hancəri x'ici, həli dar həlibeh'a qəp'ç'icu?

Dələcir əndə gafras fikir vuts'undübnü. Hey icir çebğuyəh'ə qozacux h'əyx'ornü. İpkis mə şedübni . İcir-icis uxorü:

– Ĥəyif əckir, şam dar qoza porə dadləh'əd şerü. Ves əts'əy, qoza həmən x'idu?!

Əzizə Əhmədova

15. Vin həli sualbes hancəri cavab vuts'nə vin? Ves əts'əy, dələcir cidır vəyəh'ə qoza həmən x'idu?

16. Şam dar qəbç'icis səbəb çi x'iyic?

17. Mətnci əsascə cədvəl tamam vərəy.

Hadisar halci fəsilbe xici?		
...	...	...
Halci hadisar x'ici?		
...	...	...

18. Həli xüsusiyyətərkir halcic dələcis aidi?

19. Əgən dələcir qoza cidır dəvəcənim şi şeräni?

20. Mətncü çis q'əli "Bağban dələ" tır qiyəci? Əgən mətnci tır dəgiş vəcənimvin, əcu hancərəh'ə tır qisnənivin?

21. Mətncis əsascə şikılbi sə sıncic çixe bərpa yərəy.

22. Ç'elib h'əç'ə x'ində düzgün çitxoy.

1. Dələc ci ... yiini.	bud
2 ... ləĥə rənginə yiinü.	qərqə
3. Şamci qoza qəbç'i ... x'idu.	dər
4. ... qoza ipkədu.	dələ

24. Dələcis məktub çivəy, ic qoza hatə x'iyic lıpəy.

5 PLASTİKCİ TS'İH'İBEKİR Şİ DİX'İS ŞERƏ?

Zibilə vedrəcən ts'əvh'əyəh'ə ts'ih'ibe yuq'cickir sə pay plastikcikir materialbiyi. Plastik ts'iyəckir emal yərəs şerə, yəni yüts'ərəy ts'iyə əşyar dix'is şerə. TS'iyəckir emal x'iyəh'ə plastikcikir halov kexənə yiic, stulbi nə bağci stolbi, zibil got'ərəs q'əli paketər nə i. hazırərəs şerə.

TS'iyəckir emal dəx'əyəh'ə plastikərır ətraf mühit porə t'iğel yiri. Çiski plastikci materialbi təbii rixq'on ç'uk'əynə sarçədid.

1. Plastikci ts'əh'əyəh'əb lurəmə şi q'əlle h'ax'aribvin?
2. Plastikci butulkar ziyan şiyi?

H'alimərır ipkəyəh'ə ki, plastik qabra tərkibcə ziyanləh'ə maddar yəh'ə. Əbekir daim istifadə vərıc orqanizmcə müxtəlif azarbes səbəb şeri.

Vin plastikci əşyarkir istifadə yirim?

Çəxanə hələ qabri həmən yirivin?

3. Sxem əsascə buxəy.

İkə dustri! Dərsınə sən kutəĥ x'iyic. Mohil tətilən qarç'əribvin. Ve tətil bekar yimih'rəy, vin ĥar x'iyəh'əb tətbiq yərəy.

"Çəxankəh'ə həyat" trınə layihə tuğoy. Yaycis bəzi ts'ih'ib (plastik qapaxər, mık vəyəh'əc çubuxər, k'usunt'ci qutuyər, rəngləh'ə jurnalbi) got'ərəy. Əbekir mısxərə viyib, sıs nə ĥəyvand fiqurbi yə mə ve k'ul dix'us əşyar ĥazır yərəy.

H'əç'ə plastikcikir x'ic butulkar yiq'içər q'untən kuləy rəng qet'i nə yiq'içən nöq' h'əytsəy gülbi yizəy. Vinin ekologci qəhrəman cim təsəvvür bərəy. TS'ih'ibe qabağı qonud, h'ilbi təmıs yiid sar qəhrəmanci macəra 4-5 şikılləh'ə godəh'ə komiks ĥazır vərəy.

Çəxankəh'ə dərsınə sınə ve fəaliyyət ĥəqqınə buxəy.

Buraxılış məlumatı

QRIZ DİLİ 3

Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
Qrız dili fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər:	**Şıxbaba Mehdiyev** **Şahin Allahyarov** **Rəvanə Şahvələdova**
Layihə rəhbəri	**Samirə Bektaşi**
Buraxılışa məsul	**Rafiq Kazımov**
Üz qabığının dizaynı	**Ayaz Abdulzadə**
Dizayner və səhifələyici	**Kubra İbrahimova**
Texniki redaktor	**Sevinc Yusifova**
Baş redaktor	**Samirə Bektaşi**
Texniki direktor	**Allahverdi Kərimov**
Nəşriyyat direktoru	**Sevil İsmayılova**

Dərslikdə istifadə olunan vizual materiallar
süni intellekt texnologiyalarından istifadə edilməklə hazırlanmış
və mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılmışdır.

© "Şərq-Qərb" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və
yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq,
elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 8,5. Fiziki çap vərəqi 12. Formatı 57x82$^{1}/_{8}$.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 96.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş . Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2026

Çapa imzalandığı tarix:

Çap məhsulunu hazırlayan:
"Şərq-Qərb" ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid pr., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:

Pulsuz

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir.

O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

